

**Monitoring javnih politika: efekti Dekade Roma na položaj
Romkinja u Republici Srbiji**

Naslov originala:

Monitoring javnih politika: efekti Dekade Roma na položaj Romkinja u Republici Srbiji

Za izdavača:

BIBIJA Romski ženski centar, Beograd

Priredile:

BIBIJA Romski ženski centar, Beograd

Romani cikna, Kruševac

Pravni skener, Beograd

Ženski romski centar Veliki Crljeni, Lazarevac

Tiraž: 200

Štampa: COBER doo

Publikacija je nastala u okviru projekta “Aktivna inkluzija i prava Romkinja na Zapadnom Balkanu” koji realizuje CARE International, Sarajevo, Bosna i Hercegovina.

Monitoring javnih politika: efekti Dekade Roma na položaj Romkinja u Republici Srbiji

financed by

Austrian

 Development Cooperation

Beograd, 2014

Monitoring javnih politika: efekti Dekade Roma na položaj Romkinja u Republici Srbiji

Republika Srbija je pristupanjem međunarodnoj inicijativi Dekada uključivanja Roma i usvajanje Strategije za unapređivanje položaja Roma uz prateći akcioni plan za njeno sprovođenje pokazala spremnost da započne proces stvaranja uslova za sveobuhvatnu i održivu integraciju građana romske nacionalnosti. Period na koji je oročena Roma Dekada, 2005-2015, uskoro ističe, a vreme procene učinjenog, ali i neučinjenog je pred nama.

Opšta ocena domaće i međunarodne javnosti, nezavisnih institucija, kao i Evropske unije je gotovo jednoglasna: Vlada Repulike Srbije nije dovoljno učinila napora da se prevaziđe izuzetno nepovoljan ekonomski, ali i društveni položaj romske zajednice, a tim je jaz neravnopravnosti sve dublji. Cilj postavljen još 2005. godine, sa početkom Dekade Roma „unapređivanje položaja Roma i smanjivanje neprihvatljivih razlika koje postoje između romske populacije i ostalog stanovništva“ tokom poslednjih gotovo 10 godina, realizovan je kroz aktivnosti na međunarodnom i nacionalnom nivou koje karakteriše, pre svega, skretanje pažnje javnosti na probleme u romskoj zajednici i njihovo strateško uobličavanje. Međutim, od deklarativnog izjašnjavanja i donošenja niza strateških dokumenata do praktične primene dug je put. Postizanje suštinske integracije u društvu iziskuje angažovanje svih, institucija na lokalnom i nacionalnom nivou, pojedinaca na mestima odlučivanja, organizacija civilnog društva i same romske zajednice. Jedna od tekovina Dekade Roma svakako je zakonski strateški okvir za planiranje i sprovođenje dugoročnih mera smanjivanja siromaštva, borbe protiv diskriminacije i postizanje suštinske ravnopravnosti pripadnika i pripadnica romske zajednice u društvu.

PREPORUKE

- Unaprediti mehanizame za sprovođenje i koordinaciju nacionalnih strategija i pratećih operativnih dokumenata u vezi sa pravima Romkinja, kako bi osigurala odgovornost države za sprovođenje mera koje su definisane kao odgovor na inter-resorne teme obuhvaćene ovim strategijama.
- Uspostaviti jasnu i delotvornu saradnju civilnog sektora i institucija na nacionalnom i lokalnom nivou i međunarodnih organizacija.
- Uspostaviti mehanizme za monitoring i evaluaciju strateških dokumenata, kroz korišćenje dobro razvijenih i rodno osetljivih indikatora za merenje napretka u sprovođenju, kao i za analiziranje budžetskih troškova.
- Uvesti rodno budžetiranje na nacionalnom i lokalnom nivou koje ima jasne mere usmerene na poboljšanje položaja Romkinja.
- Uključivanje Romkinja u rad lokalnih mehanizama za postizanje rodne ravnopravnosti.
- Stvoriti uslove i mogućnosti za unapređivanje zapošljivosti Romkinja kroz dodatno obrazovanje i celoživotu edukaciju.

Uvod

Romski ženski centar BIBIJA za jedan od svojih dugoročnih ciljeva postavlja javno zagovaranje za uključivanje interesa romskih žena u javne politike, kako na nacionalnom nivou, tako i na lokalnom nivou. U realizaciji ovog cilja BIBIJA, u samostalnim projektima ili u partnerskim/koalicijskim projektima. Republika Srbija je usvojila niz strateških dokumenata i zakona, i ratifikovala nemali broj evropskih i UN konvencija. Praćenje implementacije zadatih standarda u ovim dokumentima podrazumeva nekoliko nivoa: zagovaranje za sprovođenje domaćih i međunarodnih standarda u oblasti ljudskih, manjinskih i prava žena u domaćem zakonodavstvu, potom praćenje implementacije ovih standarda i beleženje dobre i loše prakse, dok je treći način dokumentovanja slučajeva kršenja ljudskih, manjinskih i prava žena u oblasti i uspostavljanje baze podataka. U procesu evropskih integracija, Republika Srbija je prihvatila obavezu da uskladi domaće zakonodavstvo sa zakonodavstvom EU, kao i da unapredi nivo sprovođenja zakona.

Predstavnice BIBIJE - beleže različite slučajeve kršenja romskih ženskih ljudskih prava, tokom svog 17togodišnjeg iskustva u radu sa Romkinjama koje žive u romskim naseljima. Organizacije koje su deo CARE¹ koalicije takođe su aktivne u realizaciji ovih aktivnosti, a naša prednost je dobro poznavanje romskih prilika, pogotovo na lokalnom nivou, kontakt sa primarnom ciljnom grupom i korektan odnos sa akterima na nacionalnom i lokalnom nivou.

Iskustvo i podaci koje ima BIBIJA i ostale članice CARE koalicije, doprinosi adekvatnijem zastupanju interesa Romkinja u budućem dokumentu Vlade Republike Srbije koji će definisati politiku rešavanja romskog pitanja do 2020.

---

¹ **CARE koalicija** formirana je u okviru projekta »Aktivna inkluzija i prava Romkinja na Zapadnom Balkanu« sa ciljem zajedničkog delovanja na javne politike u svim društvenim oblastima. Koaliciju čine: »Ženski romski centar Veliki Crljeni«, Lazarevac; »Pravni skener«, Beograd; »Udruženje Roma« Novi Bečej; »Centra za prava manjina«, Beograd; »Romanjako ilo«, Zrenjanin; »Mali princ«, Beograd; »Danica«, Pančevo.

Izveštaj **”Monitoring javnih politika: efekti Dekade Roma na položaj Romkinja u Srbiji”** rezultat je projektnih aktivnosti koje je realizovala CARE koalicija tokom oktobra i novembra 2014.

Teme kojima se bavi izveštaj:

- usklađenost intersektorskih strategija u Republici Srbiji;
- monitoring realizacije Strategije za unapređivanje položaja Roma Grada Kruševca
- monitoring realizacije „Lokalnog akcionog plana za unapređenje položaja nacionalnih manjina“ u opštini Lazarevac, za 2013/2014.godinu i
- praćenje poznavanja Zakona o pravima pacijenata i mehanizama zaštite pacijentovih prava.

Međunarodni dokumenti

Ravnopravnost polova i rodna ravnopravnost kao zasebne oblasti pojavljuju se na samom kraju sedamdesetih godina XX veka. Opšti međunarodni dokumenti koji regulišu ljudska prava, a podrazumevaju prava žena su Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966), Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966), Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (1950). Tek se UN Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena - CEDAW(1979) jasno i eksplicitno zalaže prava žena u svim društvenim oblastima. Konvencija o suzbijanju trgovine ženama i decom (1950), Deklaracija UN o sprečavanju nasilja nad ženama (1993), Pekinška deklaracija i platforma za aktivnosti UN (1995), Peking+5 (2000), Povelja osnovnih prava Evropske unije, Preporuka Saveta Evrope o ravnopravnom učešću žena i muškaraca u upravi (1996) i Svetska deklaracija međunarodne unije lokalnih vlasti o ženama u lokalnim vladama (1998), Milenijumski ciljevi razvoja (2000), Evropska povelju o jednakosti muškaraca i žena u lokalnom životu (2006), Putokazi za ravnopravnost između žena i muškaraca 2006 – 2010, Evropski pakt za ravnopravnost polova, Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (2011). I pored značajno dugačkog spiska dokumenata koji obavezuju na ravnopravno učešće žena i muškaraca u svim sferama društvenog života, primetna je velika razlika između deklarativno garantovanih prava i njihovog praktikovanja u stvarnom životu. Rezultat je konstantna marginalizacija ženskog pitanja i slabog učešća žena u svim sferama društvenog života.

Zanimljivo je istaći da se ovi i mnogi drugi strateški dokumenti, retko obraćaju ženama iz manjinskih i marginalizovanih grupa, ženama sa invaliditetom, ženama iz nacionalnih i etničkih zajednica, a još manje osobama drugačije seksualne orijentacije. Opštost preporuka i zahteva koji se postavljaju pred zemlje potpisnice, često dovode do izostajanja konkretnih i adekvatnih akcija za određene, najčešće najranjivije, društvene grupe.

Tretiranje rodne ravnopravnosti u Evropskoj uniji

Jedna od pet vrednosti na kojima se zasniva Evropska unija je ravnopravnost. Od 1975. godine i slučaja belgijske stujardese Gabrijele Defren koja se izborila za jednaku platu sa svojim kolegama, EU donosi niz direktiva koje se bave ravnopravnošću polova. Jedna od njih je i *Povelja o osnovnim pravima* (2007) koja propisuje ravnopravnost muškaraca i žena i zabranjuje diskriminaciju na osnovu pola. Nešto kasnije, Evropska komisija je usvojila *Žensku povelju* (2010) u kojoj je potvrdila svoje opredeljenje prema ravnopravnosti polova i jačanju rodne perspektive u svim svojim politikama. Jedan od najvažnijih dokumenata EU je *Strategije za ravnopravnost između muškaraca i žena Evropske komisije 2005 - 2010.* godine, koja dolazi kao nadogradnja Putokazima ka ravnopravnosti žena i muškaraca 2006 - 2010, kao i nadogradnja *Evropskom paktu za ravnopravnost polova* (2006). Strategija EK utvrđuje aktivnosti u odnosu na pet prioriternih oblasti definisanih u *Ženskoj povelji*. Svi ovi dokumenti vrlo jasno govore da zemlje koje su u statusu kandidata moraju u potpunosti prihvatiti osnovno načelo ravnopravnosti između muškaraca i žena i da praćenje usvajanja i primene zakonodavstva EU u ovoj oblasti ostaje jedan od prioriteta u procesu proširenja.

UN konvencije kao mehanizam monitoringa: CEDAW

Srbija je 2010. godine podnela Komitetu za eliminaciju diskriminacije žena Drugi i Treći periodični izveštaj o primeni Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW)², a 2013. godine državna delegacija je u Ženevi branila ovaj izveštaj pred CEDAW Komitetom³. Izveštaj ima tri dela koja donose informacije u vezi sa primenom pojedinih članova Konvencije (1-16); statistički podaci i Izveštaj Ministarstva za Kosovo i Metohiju koji se odnosi na položaj žena u Autonomnoj pokrajini Kosovo i Metohija. CEDAW konvencija, a posebno mogućnosti koje otvara CEDAW Komitet pre svega, svojim preporukama i zaključcima upućenim državi, od velikog je značaja za marginalizovane društvene grupe kakve je romska. Romkinje su prvi put 2007. godine iznele pred CEDAW Komitet svoje probleme i potrebe. ROMKINJE PROGOVARAJU naziv je drugog izveštaja iz senke koji su 2013. godine članice Romske ženske mreže pripremile

2 <http://www.bibija.org.rs/cedaw>

3 <http://www.treatybodywebcast.org/cedaw-55-session-serbia/>

i odbranile izveštaj o stanju ljudskih prava Romkinja⁴. CEDAW Zaključci su obuhvatili sve važne teme iz društvenog života, a najznačajnije su:

- obrazovanje
- zapošljavanje
- učešće u političkom i javnom životu
- suzbijanje nasilja prema ženama

Stav aktivistkinja poklapa se mišljenjem CEDAW Komiteta koji kroz Zaključne komentare⁵ nalaže Republici Srbiji da unapredi položaj Romkinja u svim društvenim sferama:

- a. U oblasti obrazovanja CEDAW Komitet nalaže da se podstiče upis romske dece, posebno devojčica u škole i to pre svega u srednje škole, kao i **“sprečavanje ranih i prinudnih (dogovorenih) brakova, te podizanje nivoa svesti o negativnim efektima ranog stupanja u brak na zdravlje i obrazovanje”**. Mi smo na terenu uočile da se pravo osipanje iz obrazovanog sistema zapravo događa na prelazu iz osnovne u srednje škole i da malo romskih devojčica nastavlja srednje obrazovanje. Osim što srednja škola može postati obavezna i u Srbiji, predlažemo da sve romske devojčice dobiju finansijsku podršku od lokalnih institucija u obliku besplatnih knjiga, besplatnog prevoza, garderobe, džeparca za užinu ili smeštaja u đačkim domovima.
- b. Tema predrasuda u našim udžbenicima nije nova i CEDAW zaključci samo naglašavaju ono što mi već dugo ponavljamo – prepuni su nam udžbenici stereotipnog prikazivanja romske kulture, romske žene, romske muzike, života, a premalo afirmativnih prikaza. U bogatoj romskoj kulturi ima ovoga na pretek, samo treba dobro izabrati. Uz to, vrlo je važno da nastavnici/ce donesu atmosferu poštovanja različitosti u svaki razred.
- c. Zapošljavanje je sledeća podrška društva koja ne sme izostati. Zahvaljujući afirmativnoj akciji koju realizuje Kancelarija za ljudska i manjinska prava već dugi niz godina, mi danas imamo značajan broj mladih Roma i Romkinja koji imaju visoko obrazovanje. Međutim, ako za ove mlade ljude nema posla - njihov se trud čini uzaludan. CEDAW Komitet kroz Zaključne komentare i preporuke nalaže **“povećanje pristupa zaposlenosti**

---

4 Izveštaj sačinile: Biljana Branković, nezavisna istraživačica, konsultantkinja u saradnji sa članicama Romske ženske mreže Srbije: Romski ženski centar „BIBIJA“, Beograd; Ženski prostor, Niš; Udruženje Romkinja „Osvit“ – SOS telefon na romskom i srpskom jeziku, Niš; Udruženje Roma Novi Bečej – SOS telefon na jezicima manjina, Novi Bečej; Inicijativa Romkinja Piroć; Inicijativa Romkinja Bujanovac; Istraživači Romi, Žabalj; „Sastipe“, Vranje i „Romnjako ilo“, Zrenjanin.

5 <http://bibija.org.rs/cedaw>

i preduzetništvu". Iz terenskog iskustva romskih ženskih organizacija ističe se problem nedovoljne informisanosti Romkinja o mogućnostima samozapošljavanja, tu je potreba za dokvalifikacijom ili prekvalifikacijom, zatim ohrabrivanje i pomoć za otvaranje sopstvenog posla – i svakako dovoljno početnih sredstava.

- d. Vidljivost jedne društvene grupe svakako se meri učešćem u političkom i javnom životu i to je CEDAW Komitet prepoznao kao važnu stepenicu u poboljšanju položaja posebno osetljivih društvenih grupa i nalaže Republici Srbiji **“sprečavanje i eliminaciju nejednakosti i višestruke diskriminacije ugroženih grupa žena”**; **“obezbeđivanje punog i ravnopravnog učešća Romkinja u političkom i javnom životu”**. Uključivanje Romkinja u rad lokalnih tela, naprimer lokalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost kao punopravnih članica, i u rad drugih tela, zapošljavanje Romkinja u institucijama, a pre svega, dovesti Romkinje na mesta odlučivanja.

Domaći zakonodavni i strateški okvir

Republika Srbija se tek u skorije vreme okrenula rešavanju pitanja rodne ravnopravnosti i pored dugogodišnjeg socijalističkog perioda koji je nametao „princip jednakosti“ i „radničke solidarnosti“. Međutim, tek poslednji Ustav Republike Srbije⁶ (2006) donosi neutralno rodnu retoriku i, makar deklarativno, garantuje ravnopravnost. No, bez obzira na nekoliko članova Ustava koji govore o rodnoj ravnopravnosti i manjinskim pravima, teško je zaključiti da je učinjen stvarni napredak u postizanju ravnopravnosti i principa jednakih mogućnosti za sve. Godinu pre, usvojen je Porodični zakon (2005)⁷ koji progovara o nasilju nad ženama i decom i garantuje ženi da slobodno odlučuje o rađanju. Međutim, do Zakona o zabrani diskriminacije (2009)⁸ i Zakona o ravnopravnosti polova (2009)⁹ trebalo je još nekoliko godina. Poslednja dva zakona donose značajnije pomake u promovisanju rodne ravnopravnosti i zabrani diskriminacije po nizu osnova: rasi, boji kože, precima, državljanstvu, nacionalnoj pripadnosti ili etničkom poreklu, jeziku, verskim ili političkim ubeđenjima, polu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji i dr. Dijalog koji je otvoren usvajanjem antidiskriminativnog zakonodavstva nastavljen je kreiranjem i usvajanjem niza strategija koje su definisale specifične oblasti. Ovaj zakon ustanovljava novu instituciju, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti¹⁰, kao

6 “Sl. glasnik RS”, br. 98/2006, http://www.paragraf.rs/propisi/ustav_republike_srbije.html, pristupljeno 01.12.2014.

7 “Sl. glasnik RS”, br. 18/2005, <http://www.ius.bg.ac.rs/prof/Materijali/dramar/porodnici%20zakon.htm>, pristupljeno 01.12.2014.

8 “Sl. glasnik RS”, br. 22/2009, http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zabrani_diskriminacije.html, pristupljeno 01.12.2014.

9 “Sl. glasnik RS”, br. 104/2009, http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_ravnopravnosti_polova.html, pristupljeno 01.12.2014.

10 <http://www.ravnopravnost.gov.rs/index.php?lang=rs&pismo=cir>, pristupljeno 01.12.2014.

samostalni državni organi, nezavisan u obavljanju poslova utvrđenih ovim zakonom. Diskriminaciju na osnovu pola, član 20 ovog Zakona zabranjuje ako se postupno načelu ravnopravnosti polova, odnosno načelu poštovanja jednakih prava i sloboda žena i muškaraca u političkom, ekonomskom, kulturnom i drugom aspektu javnog profesionalno, privatnog i porodičnog života.

Član 20.

Zabranjeno je uskraćivanje prava ili javno ili prikriveno priznavanje pogodnosti u odnosu na pol ili zbog promene pola. Zabranjeno je fizičko i drugo nasilje, eksploatacija, izražavanje mržnje, omalovažavanje, ucenjivanje i uznemiravanje s obzirom na pol, kao i javno zagovaranje, podržavanje i postupanje u skladu sa predrasudama, običajima i drugim društvenim obrascima ponašanja koji su zasnovani na ideji podređenosti ili nadređenosti polova, odnosno stereotipnih uloga polova.

Diskriminaciju nacionalnih manjina zabranjuje član 24 ovog Zakona, koji osim osnova nacionalne pripadnosti dodaje i etničko poreklo, versko uverenje i jezik.

Diskriminacija nacionalnih manjina

Član 24.

Zabranjena je diskriminacija nacionalnih manjina i njihovih pripadnika na osnovu nacionalne pripadnosti, etničkog porekla, verskih uverenja i jezika. Način ostvarivanja i zaštita prava pripadnika nacionalnih manjina uređuje se posebnim zakonom.

Srbija se strateški okreće promociji i postizanju rodne ravnopravnosti kroz izradu Strategije za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti¹¹ koja je usvojena 2009. godine uz Akcioni plan za njeno sprovođenje (2010)¹². Ova opšta nacionalna strategija donosi 6 oblasti: učešće žena u odlučivanju, poboljšanje ekonomskog položaja žena, jednako učešće žena u obrazovanju, poboljšanje zdravlja žena, borba protiv seksualnog i rodno zasnovanog nasilja i predstavljanje žena u medijima.

11 "Sl. glasnik RS", br. 15/2009, www.cmv.org.rs/zenska-prava-kategorija/dokumenta/nacionalna-strategija-za-poboljsanje-polozaja-zena/, pristupljeno 29.11.2014.

12 www.minrzs.gov.rs/files/doc/porodica/strategije/AP%20Strategija%20Rodna%20ravnopravnost.pdf, pristupljeno 29.11.2014.

Institucionalni mehanizmi za postizanje rodne ravnopravnosti

- Odbor za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova Narodne skupštine Republike Srbije;
- Savet za rodnu ravnopravnost Vlade Republike Srbije;
- Sektor za rodnu ravnopravnost pri Ministarstvu rada, zapošljavanja i socijalne politike;
- Pokrajinski sekretarijat za privredu, zapošljavanje i ravnopravnost polova;
- Savet za ravnopravnost polova i Odbor za ravnopravnost polova Skupštine AP Vojvodine;
- Pokrajinski Ombudsman – zamenica za ravnopravnost polova;
- Pokrajinski Zavod za ravnopravnost polova;
- Savet za rodnu ravnopravnost Zaštitnika građana Republike Srbije i
- Lokalni mehanizmi za postizanje rodne ravnopravnosti.

Usklađenost intersektorskih strategija u Republici Srbiji

Republika Srbija danas ima preko 100 nacionalnih strategija koje prate akcioni planovi. Najveća pretnja realizaciji ovih strateških dokumenata je vrlo ograničen, najčešće gotovo nikakav budžet, kao i nepostojanje jedinstvenog mehanizma monitoringa i evaluacije postignutih rezultata. Ono što dodatno otežava potpunu i uspešnu realizaciju ovih strateških ciljeva su rodne neosetljive, a najčešće rodno neutralne mere, što uz odsustvo principa rodnog budžetiranja rezultira produbljivanju jaza između žena i muškaraca. Pitanje uspešnosti realizacije u mnogome zavisi od adekvatnosti predviđenih mera. Dobro poznavanje pravog stanja na terenu i iskustvo sprovođenja zacrtanih aktivnosti, ali i praćenja efekata svakako je dobar put prema postizanju adekvatnosti onoga što se preduzima tokom implementacije. Uključivanje stručnjaka i stručnjakinja, a naročito onih koji su svoju stručnost stekli na samom terenu radeći direktno sa onima kojima su aktivnosti i namenjene deo je dobre strategije. Od demokratskih promena 2000te godine, organizacije civilnog društva dobijaju određeni prostor u kreiranju državnih politika. Manjinske i marginalizovane društvene grupe takođe dobijaju deo prostora da zastupaju interese svoje zajednice. Ipak, stiče se utisak da je uključivanje organizacija civilnog društva, posebno romskih,

organizacija osoba sa invaliditetom, ženskih i naročito romskih ženskih organizacija samo deklarativno i nedovoljno, da se od učesnika i učesnica očekuju autentični podaci sa terena, najčešće samo slaganje sa prethodno pripremljenim merama i aktivnostima i podrška u javnim raspravama. Iskustvo organizacija civilnog društva svodi se na činjenicu da njihovi predlozi mera i aktivnosti bivaju uklonjeni iz teksta pred usvajanje istog, najčešće bez njihovog znanja i saglasnosti. Tako se zapravo stiče utisak da nacionalne institucije postižu široki konsenzus kojim se zadovoljavaju demokratski i evropski principi.

Dekada uključivanja Roma i Romkinja 2005-2015

Potpisivanjem Deklaracije “*Dekada inkluzije Roma 2005-2015*” od strane predsednika Vlada zemalja učesnica započeta je realizacija inicijative Dekada inkluzije Roma u zemljama centralne i jugoistočne Evrope u kojoj, pored država potpisnica Dekade učestvuju i međunarodne organizacije, udruženja građana i predstavnici romskog civilnog društva.

Cilj ove međunarodne inicijative je unapređivanje položaja Roma kao i smanjivanje neprihvatljivih razlika između Roma i ostalog stanovništva ovih zemalja.

Romsko žensko pitanje u strateškim dokumentima začetom je sa prvim pripremama za Dekadu Roma 2003. godine na konferenciji u Budimpešti, “*Romi u proširenoj Evropi – izazovi za budućnost*”, kada su romske aktivistkinje iz Srbije zagovarale žensko pitanje kao jednu od prioritarnih oblasti. Rodna ravnopravnost nije ušla u četiri prioritarnih oblasti Dekade, ali jeste usvojen predlog da ovaj princip, uz smanjenje siromaštva i antidiskriminaciju, bude prožimajuća (cross cutting) tema.

Strategija za unapređivanje položaja Roma u Republici Srbiji

Na osnovu pristupa Dekadi uključivanja Roma, Vlada Republike Srbije je usvojila *Strategiju za unapređivanje položaja Roma u Republici Srbiji*¹³ 09. aprila 2009. godine i *Akcionni plan za sprovođenje Strategije za unapređivanje položaja Roma u Republici Srbiji*¹⁴ 03. jula 2009. godine i time postavili strateški cilj koji je definisan kao unapređivanje položaja Roma u Republici Srbiji. Srbija je jedna od nekoliko zemalja članica Dekade Roma koja u svojim strateškim dokumentima ima mere i aktivnosti koje se specifično odnose samo na Romkinje.

Učešće organizacija civilnog društva u kreiranju Strategije za unapređivanje položaja Roma i pratećeg NAPA 2009-11, kao i učešće u reviziji ovog dokumenta i pripremi *Akcionnog plana za implementaciju Strategije za unapređivanje položaja*

13 www.inkluzija.gov.rs/wp-content/uploads/2010/03/Strategija-SR-web-FINAL.pdf, pristupljeno 29.11.2014.

14 www.inkluzija.gov.rs/wp-content/uploads/2010/03/Strategija-SR-web-FINAL.pdf, pristupljeno 29.11.2014.

*Roma 2012-14*¹⁵ zadovoljilo je deklarativno zalaganje države za demokratskim i ravnopravnim pristupom institucijama. Poštujući princip „Romi rade za Rome“, nacionalne institucije se mogu pohvaliti da su u kreiranje „romskih politika“ uključili zavidan broj romskih udruženja, od kojih je najmanje 40% bilo ženskih organizacija ili aktivistkinja romskih organizacija.

Realizacija Strategije za unapređivanje položaja Roma, kao i niz ostalih strateških dokumenata nailazi na niz problema prilikom uspostavljanja koordinacije između nadležnih ministarstava i drugih aktera. Poseban problem predstavlja odsustvo mehanizama monitoringa, kao i slabo, gotovo nikakvo izveštavanje o postignutim rezultatima. Većina nacionalnih strategija nije usklađena sa lokalnim dokumentima koji treba da unaprede razvoj opština i gradova. Lokalne samouprave u procesima kreiranja svojih strateških dokumenata najčešće ne konsultuju romsku populaciju, naročito ne Romkinje o njihovim problemima, potrebama i načinima na koje ove potrebe mogu biti zadovoljene.

Romkinje se u Srbiji suočavaju sa ozbiljnim problemima u pokušajima ostvarivanja osnovnih ljudskih prava. Diskriminacija, koja dobija oblike dvostruke i višestruke diskriminacije prisutna je u svakoj društvenoj oblasti od obrazovanja, zdravstvene zaštite, preko zapošljavanja do nasilja u porodici i u široj okolini.

Kršnja ljudskih prava Romkinja su pogoršana nizom faktora kao što su izolacija, siromaštvo, nepismenost, nedostatak vlasništva nad imovinom, neposjedovanje ličnih dokumenata i državljanstva. Posebno osetljiva grupa unutar romske ženske populacije su Romkinje interno raseljena lica (IRL) sa Kosova ili koje su nedavno vraćene u Srbiju iz zapadnoevropskih zemalja po sporazumu o readmisiji. Deo ovih problema našao se u nacionalnim strateškim dokumentima, a manji broj jedinica lokalne samouprave je prepoznao važnost opredeljivanja budžetskih sredstava za potrebe Romkinja. Nedovoljna svest institucija o neophodnosti rodnog budžetiranja dovodi do nevidljivost sredstava koja treba da unaprede život žena, pa i Romkinja, u lokalnim sredinama. Ovo opet vodi nemogućnosti praćenja realizacije i efekata realizovanih mera, pa najčešće nemamo relevantne podatke o uspešnim i manje uspešnim merama.

Međutim, ni jedno resorno ministarstvo nije opredelilo sredstva za oblast koja definiše potrebe Romkinja u NAP-u 2009-11. godine. Takođe, konkretna sredstva nisu izdvojena ni u NAP-u 2012-2014. godine. Oba ova dokumenta, koja imaju svoj operativan značaj, definišu mere koje treba da rezultiraju unapređenom politikom jednakih mogućnosti i prava Romkinja kroz rad udruženja, promovisanje, informisanje i edukacije Romkinja o ljudskim pravima i mogućnostima njihovog ostvarivanja, unapređivanje obrazovanja Romkinja, rodno osetljivo praćenje ostvarivanja ovog AP na nacionalnom i lokalnom nivou jesu aktivnosti koje će se sprovesti u tom

15 <http://www.ljudskaprava.gov.rs/index.php/nacionalne-manjine2/propisi-i-strategije>, pristupljeno 29.11.2014.

periodu. Što se tiče indikatora to su učešće odnosno jednak broj romskih aktivistkinja u kreiranju jednakih mogućnosti na nacionalnom, pokrajinskom i lokalnom nivou. Takođe i usvojeni dokumenti za unapređenje položaja Romkinja na nacionalnom, pokrajinskom i lokalnom nivou, broj i efekti realizovanih projekata romskih ženskih organizacija, broj seminara, broj polaznica i edukativni materijal. Veoma važan indikator je i broj prijavljenih slučajeva diskriminacije prema Romkinjama i broj prijavljenih i procesuiranih pritužbi Romkinja po diskriminaciji pri zapošljavanju na radnom mestu.

Položaj žena

Sredstva za sprovođenje Akcionog plana utrošena su u ovoj oblasti u iznosu od 15.000.000 dinara a obezbeđena su za 2013. i 2014. godinu u iznosu od po 1.000.000 dinara. Iz tih sredstava će se finansirati mere za unapređenje učešća Romkinja u političkom i javnom životu kao i za mere podsticanja tolerancije i borbe protiv predrasuda i stereotipa. Obezbeđena su i donatorska sredstva u iznosu od 30.000 eura.

Strategija za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti u Srbiji i NAP za njeno sprovođenje 2009-2015

Ovaj strateški dokument daje sveobuhvatan prikaz problema žena u srpskom društvu sa vrlo detaljnim merama koje treba da unaprede njihov položaj. Usklađenost ove i Romske strategije (u oblasti položaj žena) ogleda se u aktivnostima stvaranje preduslova za učešće žena iz dvostruko i višestruko diskriminiranih grupa u javnom i političkom životu, a indikatori za ovu aktivnost jeste broj realizovanih pilot projekata i seminara za žene iz dvostruko i višestruko diskriminiranih grupa za povećanje učešća u javnom i političkom životu. Koliko je nama poznato, ni jedan takav seminar nije do sada održan. Takođe, jedna od aktivnosti jeste i organizovanje tri teritorijalno raspoređene radionice za Romkinje na temu: kako učestvovati u donošenju političkih odluka što zahteva usklađenost sa Strategijom za unapređenje položaja Roma i Strategijom za poboljšanje položaja osoba sa invaliditetom, ali ova aktivnost takođe nije sprovedena a ni organizovanje promotivne kampanje kapaciteta Romkinja.

Jedna od šest tema Strategije za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti u Srbiji i Nacionalnim akcionim planom za njeno sprovođenje 2009-2015 je poboljšanje ekonomskog položaja žena. Nažalost, u realizaciji ove Strategije nije se vodilo dovoljno računa o učešću interesa romskih žena. I CEDAW Komitet je Republici Srbiji u Zaključnim komentarima skrenuo pažnju na nedostatak usklađenosti i intersektorske saradnje među institucijama i na nacionalnom i na lokalnom nivou. Međutim, osim jednog konkursa koji je u potpunosti bio usmeren na romske ženske organizacije i nekoliko romskih ženskih organizacija koje su bile korisnice sredstava sa budžetske linije 481, namenjene organizacijama civilnog

društva, za poslednjih gotovo 10 godina trajanja Dekade Roma, drugih aktivnosti nije bilo. Učešće u javnom i političkom životu važan je cilj koji pominje ova, ali i Romska strategija, a indikatori za ovu aktivnost je broj realizovanih pilot projekata i seminara za žene iz dvostruko i višestruko diskriminiranih grupa za povećanje učešća u javnom i političkom životu. Koliko je nama poznato ni jedan takav seminar nije do sada održan.

Takođe jedna od planiranih aktivnosti, usklađena sa Romskom strategijom je i organizovanje tri teritorijalno raspoređene radionice za Romkinje na temu: kako učestvovati u donošenju političkih odluka, ali ova aktivnost takođe nije sprovedena, a ni organizovanje promotivne kampanje.

NAP za sprovođenje Strategije za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti 2010 - 2015	AP za sprovođenje Strategije za unapređivanje položaja Roma u Republici Srbiji 2009-15	Ostvareno
1.4.1. Usvajanje posebnih mera za osnaživanje žena iz dvostruko i višestruko diskriminiranih grupa za njihovo uključivanje u procese donošenja odluka	9.2.4. Informisanje Romkinja o značaju učestvovanja u javnom i političkom životu kroz podršku projektima ženskih romskih organizacija.	NIJE
1.4.1.1. Izrada studije o položaju žena iz dvostruko i višestruko diskriminiranih grupa i njihovom učešću u javnom i političkom životu		NIJE
1.4.1.3. Pilot projekat obuke žena iz grupe osoba sa invaliditetom i jedne manjinske grupe za učešće u javnom i političkom životu	9.2.5. Jačanje kapaciteta Romkinja koje učestvuju u javnom i političkom životu.	DELIMIČNO REALIZOVANO KROZ PROJEKTE

1.4.1.4. Organizovanje tri teritorijalno raspoređene radionice za Romkinje na temu: Kako učestvovati u donošenju političkih odluka	/	NIJE
Organizovanje promotivne kampanje – kapaciteti Romkinja	9.2.6. Promocija uspešnih Romkinja u javnom i političkom životu posredstvom medija i javnih diskusija.	NIJE
2.1.2.3. Organizovanje medijske kampanje kako bi se žene upoznale sa svojim pravima i ohrabrile da ih u potpunosti koriste sa posebnim osvrtom na višestruko diskriminisane grupe žena	/	NIJE
Sprovođenje analize o efektima postojećeg zakonodavstva na položaj žena na tržištu rada i sprovođenje odgovarajuće evaluacije (sa posebnim osvrtom na višestruko diskriminisane grupe žena)	/	NIJE

Obrazovanje

Obrazovanje kao jedna od prioritetnih tema Dekade donosi niz mera i aktivnosti sa ciljem unapređivanja pristupu obrazovnom sistemu, ali i povećanje kvaliteta obrazovanja za romsku decu. Važeći Akcioni plan za sprovođenje Romske strategije obavezuje realizatore rodno osetljivim indikatorima, kao što je smanjen procenat Romkinja koje pre vremena napuštaju obrazovni sistem, broj upisanih romskih devojčica u osnovne škole i broj devojčica koje su završile osnovnu školu, broj Romkinja upisanih u srednju školu i broj Romkinja upisanih na fakultete. Afirmativna akcija u obrazovanju, praćena Uputstvom za sprovođenje zajedničkog konkursa za upis studenata u prvu godinu osnovnih integrisanih studija na visokoškolskim ustanovama čije je osnivač Republika Srbija Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Kancelarija za ljudska i manjinska prava¹⁶.

16 http://www.paragraf.rs/arhiva_pi/pi_29/files/search/searchtext.xml, pristupljeno 15.11.2014.

Primenom mera afirmativne akcije za pripadnice i pripadnike romske nacionalne manjine za upis na fakultete i više škole čiji je osnivač Republika Srbija, u školsku 2014/2015. godinu upisano je 347 kandidata romske nacionalnosti, a u srednje škole upisano je 402 učenika romske nacionalnosti.

Od školske 2003/2004. godine, od kada se realizuje ova mera, do sada upisano je ukupno **1692** studenta i studentkinja i **2694** srednjoškolca, primenom mera afirmativne akcije.

Tako je na primer u školskoj godini 2013/14 na Medicinski fakultet u Novom Sadu ima upisanih 8 studenata od toga su 5 devojke, na Medicinskom fakultetu u Nišu ima upisanih 16 studenata od toga 8 devojaka, na Filozofski fakultet u Nišu upisano je 4 studenta i sve četiri su studentkinje. Na Prirodno matematički fakultet u Nišu upisano je 4 studenta, od toga su tri studentkinje, na Stomatološki fakultet u Beogradu upisano je 5 studenata i 4 su studentkinje. Što se tiče upisa u srednju školu u školsku 2013/14 upisano je 367 učenika romske nacionalnosti i to 154 dečaka što je 46,67% i 176 devojčica što je 53,33%. Međutim, za ovu, itekako važnu i uspešnu, meru nije definisan način praćenja niti je ikada pokrenuto ocenjivanje uspešnosti i doborobiti koje ona donosi.

Posebno izražen problem predstavlja drop-out romskih devojčica iz obrazovnog sistema, Međutim, retka su istraživanja koja ovom problemu posvećuju posebnu pažnju. Uzroci odustajanja devojčica od obrazovanja dodatno su opterećeni tradicionalnim položajem žena u patrijarhalnim porodicama. Najčešći stav porodice je da ženskom detetu nije potrebna škola, jer će se udati, rađati decu i voditi domaćinstvo. Devojčica se od najranijeg detinjstva uvodi u kućne poslove, pomaže majci, čuva mlađu braću i sestre i starije i nemoćne članove domaćinstva. Ovo joj po pravilu oduzima dosta vremena, pa se školske obaveze zapostavljaju.

Uočljivo je neadekvatno reagovanje države na ovu pojavu. Iako u strateškim dokumentima i zakonskom okviru postoje sankcije za ovaj prekršaj, u praksi se stanje ne menja, uz tendenciju rasta problema. Kaznene sankcije za roditelje čija deca ne idu redovno u školu pokazala se kao neefikasna i kontraproduktivna. Nadležne institucije nemaju realne podatke o veličini ovog problema, ne sprovede redovna ciljana istraživanja o odustajanju romskih devojčica od školovanja, nemaju adekvatnu strategiju za saniranje ovog problema. Strategija kojom bi se ukinula praksa izostajanja romskih devojčica iz škola mora biti izraz zajedničkih nastojanja romske porodice i društva. Aktivno učešće romske porodice u školovanju ženske dece treba da bude jedan od osnovnih rezultata. Svaku strategiju, meru i aktivnost mora pratiti adekvatna sredstva koja se kontinuirano izdvajaju.

Mere koje su sprovedene u oblasti obrazovanja, pre svega afirmativna akcija i angažovanje romskih pedagoških asistenata doprinelo je većem obuhvatu devojčica Romkinja u procesu obrazovanja. Angažovano je 178 romskih asistentkinja. Uloga

asistentkinja u podršci učenicima romske nacionalnosti evaluirana istraživanjem iz 2009. godine ukazuje da je od 3.415 romske nacionalne manjine koji su imali podršku pedagoških asistentkinja, ukupno 1.463 učenice koje pohađaju nastavu od prvog do osmog razreda obaveznog osnovnog obrazovanja. Jedan od rezultata ove podrške jeste da učenice nisu napuštale školu, što do sada nije bio slučaj.

U oblasti obrazovanja nailazimo na značajnu usklađenost strateških dokumenata, pa tako Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine¹⁷, kao i većina drugih strateških dokumenata koji nastaju poslednjih pet-šest godina, navode romsku decu i odrasle kao posebno osetljivu kategoriju stanovništva, a neke od mera iz Romske strategije i važećeg Akcionog plana našle su svoje mesto u Strategiji razvoja obrazovanja. Međutim, kad se iz sfere opšteg i deklarativnog pređe na konkretne mere i merljive indikatore, gubi se direktna veza sa Romima i Romkinjama kao korisnicima i korisnicama, uz hroničan nedostatak novčanih sredstava za njihovu realizaciju.

Zapošljavanje

Romska zajednica je jedna od najugroženijih u Srbiji, a žene u ovoj zajednici su posebno ugrožene i izložene višestrukoj diskriminaciji. Osnovno obeležje društveno-ekonomskog položaja većine Roma i Romkinja predstavlja nizak stepen ekonomske aktivnosti, visoka nezaposlenost i velika isključenost iz javnih institucija. Dva osnovna faktora koja doprinose nepovoljnom položaju romske populacije na tržištu rada i koja većinu Roma ograničavaju na nisko plaćena i privremena zanimanja su nizak nivo obrazovanja i stručne obuke i diskriminacija od strane potencijalnih poslodavaca. Efikasnost primene postojećih programa u mnogome zavisi od preduslova kao što su stručnost i profesionalne kompetencije potencijalnih korisnika programa zapošljavanja i samozapošljavanja. Praćenje ovih mera od strane resorne institucije i evaluacija doprinela bi definisanju kvalitetnijih i adekvatnijih novih mera direktno usmerenih na najsiromašnije i socijalno najugroženije grupe, posebno u manje razvijenim područjima. Romkinje su u Srbiji jedna od kategorija koje su najviše izložene riziku siromaštva. One čine i velik udeo u svojoj ekonomiji, koja je i dalje osnovna strategija preživljavanja romske zajednice. Nemogućnost da se adekvatno odgovori na zahteve tržišta i slobodnog preduzetništva umanjuje efikasnost i stepen integracije romske populacije. Većina programa Nacionalne službe za zapošljavanje zahteva određenu stručnost i posedovanje profesionalnih veština. Romkinje, koje tradicionalno, rano odustaju od obrazovanja, nemaju potrebne veštine i profesionalne kompetencije, pa i kad Nacionalna služba za zapošljavanje i ostale institucije daju određenu prednost, Romkinja ne ispunjava sve uslove potrebne za uključivanje u ove programe.

---

17 Sl. glasnik RS", br. 107/2012, <http://www.gs.gov.rs/lat/strategije-vs.html>, pristupljeno 13.11.2014.

NAP za sprovođenje Strategije za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti 2010 -2015	AP za sprovođenje Strategije za unapređivanje položaja Roma u Republici Srbiji 2009 - 2015	Da li je realizovano
Smanjivanje ekonomskih nejednakosti koje su posledica višestruke diskriminacije		NIJE
2.3.1.1. Donošenje posebnih i dodatnih mera za podsticanje zapošljavanja žena iz višestruko diskriminiranih grupa, kao i mogućnost za dobijanje subvencija namenjenih ovoj kategoriji žena	9.3.2. Podsticanje zapošljavanja, ženskog preduzetništva i samozapošljavanja.	DANEŠNE MERE NISU U POTPUNOSTI ISKORIŠĆENE ZATO ŠTO SU NEADEKVATNE I ČESTO NEDOSTUPNE VEĆINI ROMKINJA
2.3.2. Izrada posebnih programa ekonomskog osnaživanja seoskih žena i Romkinja	<p>a) uključivanje Romkinja u edukativne seminare i obuke o preduzetništvu i dodeljivanje subvencija za samozapošljavanje;</p> <p>g) sprovođenje istraživanja o mogućnostima i preprekama za samozapošljavanje Romkinja;</p> <p>d) sprovođenje informativne kampanje o svojinskim odnosima i podizanje svesti Roma i Romkinja o svojinskim odnosima;</p>	<p>DA</p> <p>NIJE</p> <p>NIJE</p>

2.3.2.4. Sprovođenje javne kampanje protiv stereotipa u odnosu na Romkinje		NIJE
2.3.2.5. Priprema modela obuke za Romkinje kako bi lakše učestvovale u programima zapošljavanja		DA
2.3.2.6. Podrška ubrzanom zapošljavanju mladih Romkinja (ispod 30 godina). Modeli podrške su dizajnirani da podrže integraciju mladih Romkinja u društvo i reintegraciju povratnica u zemlju na osnovu Sporazuma o readmisiji.	/	NIJE
Formiran fond za zapošljavanje Romkinja ispod 30 godina	/	NIJE

*Nacionalna strategija zapošljavanja za period 2011-20. godine*¹⁸ navodi unapređivanje ljudskog kapitala i veće socijalno uključivanje pojedinaca i grupa koje se nalaze u stanju socijalne isključenosti, među kojima je i romska populacija. Nacionalnim akcionim planom koji prati ovu Strategiju Romi i Romkinje su definisani kao kategorija teže zapošljivih lica kojima je dat određeni prioritet prilikom uključivanja u sve programe i mere aktivne politike zapošljavanja. Osim opštih poziva za učešće u programima, NAP za zapošljavanje propisuje i posebne programe i mere namenjene podsticaju zapošljavanja i unapređivanju zapošljivosti pripadnika i pripadnica romske zajednice. Međutim, tek od 2009. godine NSZ vodi podatke razvrstane po nacionalnoj pripadnosti, što je u skladu sa Romskom strategijom i pratećim Akcionim planom.

**Broj nezaposlenih Roma i Romkinja prijavljenih na evidenciju
NSZ**

Godina	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Ukupno	13.416	15.867	19.398	20.342	22.102
Žene	6.571	7.637	9.180	9.513	10.150

Izvor: Nacionalna služba za zapošljavanje.

Realizacija ove mere pokazuje određenu usaglašenost Romske strategije i Nacionalne strategije zapošljavanja (2011-20), oba dokumenta jasno naglašavaju potrebu većeg uključivanja romske populacije u programe zapošljavanja i samozapošljavanja, sa rodno osetljivim indikatorima. Nacionalna služba za zapošljavanje pokrenula je afirmativnu akciju dodele određenih sredstava za pokretanje malih biznisa i samozapošljavanja, koja predviđa dodatne bodove za pripadnike romske zajednice, kao i za žene i osobe sa invaliditetom. Iako je namera bila pozitivna, ova akcija je, pre svega, Romkinje zatekla nespremne. Bez prethodnih znanja i veština za vođenje sopstvenog posla, bez odgovarajuće stručne spreme, ali i u nemogućnosti da ispune neke od zahteva banaka kao što su vlasništvo nad imovinom kao zalogom, većina Romkinja ne koristi ova sredstva. Osim neadekvatnih mera koje onemogućavaju pristup i korišćenje ovih mera, najveći problem je slaba informisanost romske zajednice o postojanju ovih mera, posebno važno pitanje je i motivisanost za korišćenje ovih mera. Motivisanost Romkinja naročito je nedovoljna, i to motivisanost od strane primarne romske zajednice, ali i od strane institucija i šireg društva.

Porast sive ekonomije pojačava eksploataciju i diskriminaciju žena. I dok stopa zaposlenosti žena sve više opada, Romkinje imaju sve manje šanse da zasnaju prvi radni odnos. Žena u romskoj porodici tradicionalno preuzima ulogu majke i domaćice. Rano odustajanje od obrazovanja dovodi je u poziciju da je nekonkurentna na tržištu rada, a porodica je najčešće sprečava da svoje obrazovanje nastavi ili upotpuni novim veštinama koje su neophodne i za najslabije plaćene poslove. Mogućnosti koje se njoj nude su vrlo ograničene i sve ih je manje. Među nezaposlenima i onima koji na posao čekaju duže od dve godine najmanje 65% čine žene. Od toga preko 70% su Romkinje, potom interno raseljena lica i izbeglice iz bivše Jugoslavije, kao i povratnice po sporazumu o readmisiji.

Nasilje prema ženama u porodici i partnerskim odnosima

Definisanje pojma nasilja prema ženama u domaćoj zakonskoj strateškoj regulativi uglavnom prati međunarodne dokumente.

Zakonom o ravnopravnosti polova (čl. 10) definisano je nasilje zasnovano na polu kao ponašanje kojim se ugrožava telesni integritet, duševno zdravlje i spokojstvo, ili nanosi materijalna šteta licu, kao i ozbiljna pretnja takvim ponašanjem, koje sprečava ili ograničava neko lice da uživa prava i slobode na principu ravnopravnosti polova.

Nacionalna strategija za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti (2010- 2015) definiše nasilje prema ženama kao svaki akt rodno zasnovanog nasilja čija je posledica fizička, psihička ili seksualna povreda ili patnja žene, kao i pretnje takvim radnjama, ograničenje ili proizvoljno lišenje slobode, bez obzira da li se dešava u sferi javnog ili privatnog života. Ova definicija ne sadrži odrednicu po kojoj nasilje prema ženama označava kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije prema ženama, a također ne obuhvata finansijske štete.

Nacionalna strategija za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad žena u porodici i partnerskim odnosima (2011)¹⁹ poziva se na Pekinšku deklaraciju i Platformu za akciju (1995) koje nasilje u porodici definišu kao bilo kakav čin nasilja baziranog na različitosti polova koji rezultuje ili bi mogao rezultovati u fizičkoj seksualnoj ili psihološkoj šteti i patnji žena, uključujući i pretnje takvim činom prinudnom ili samovoljnim lišavanjem slobode u javnom i privatnom životu. Ovaj strateški dokument skreće pažnju na žene iz višestruko-diskriminiranih društvenih grupa kao posebno osetljivu i društvenu grupu češće izloženu situacijama nasilja.

Na pokrajinskom nivou, do 2012. godine na snazi je bila Strategija za zaštitu od nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja u Autonomnoj pokrajini Vojvodini za period od 2008-2012. godine.

Na lokalnom nivou nekoliko opština je usvojilo lokalne akcione planove za unapređivanje rodne ravnopravnosti, međutim oni uglavnom ne sadrže definiciju nasilja prema ženama, ili se u ovom pogledu pozivaju na relevantne međunarodne dokumente, poput Deklaraciji UN o ukidanju nasilja nad ženama iz 1993. godine. Iako se Romkinje pominju kao društvena grupa izložena povećanom riziku od nasilja u porodici i partnerskim odnosima, konkretnih i realizovanih mera nema.

U okviru romske zajednice, nasilje nad ženama često ima oblik nasilja u porodici. Iako malobrojna istraživanja nasilja nad ženama u Srbiji, još su reda ona koja se odnose na Romkinje. Sveobuhvatnog istraživanja rasprostranjenosti nasilja nad Romkinjama koje bi jasno definisalo ovaj problem, za sada nema. Grube brojke

19 <http://www.gs.gov.rs/lat/strategije-vs.html>, pristupljeno 15.12.2014.

kažu da 75% žena izjavljuju da su bile žrtve nasilja u porodici u nekom periodu svog života. Najčešće pominjani oblici nasilja u porodici su fizička i verbalna maltretiranja od strane članova porodice. Romkinje žrtve nasilja u porodici retko kada traže medicinsku pomoć za povrede, jer se stide i ne žele da zdravstvenim radnicima otkriju da je nanosilac povreda član porodice. Sve ovo su prepoznatljive karakteristike nasilja nad bilo kojom ženom u bilo kom društvu.

Činjenica da Romkinje ne prijavljuju nasilje rezultat je nedostatka poverenja u institucije, pre svega u centre za socijalni rad, ali ovo stanje je rezultat i slabe informisanosti Romkinja o mogućnosti smeštaja u sigurnim kućama, o mogućoj pomoći grada ili opštine u vidu materijalnih davanja ili zaposlenja. Nažalost česti su slučajevi Romkinja koje prijave slučajevne nasilja, a suoče se sa slabom podrškom institucija, često im se ne veruje, nasilje se pripisuje “romskoj tradiciji i načinu života”, “privatnoj stvari porodice”.

I pored niza strateških dokumenata, zakona i protokola, država nije stvorila adekvatno okruženje u kome žene koje trpe nasilje mogu da svedoče bez straha, niti je stvorila efikasnu mrežu podrške kroz koju bi žene žrtve nasilja mogle da budu zaštićene.

NAP za sprovođenje Startegije za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti 2010 - 2015	AP za sprovođenje Strategije za unapređivanje položaja Roma u Republici Srbiji 2009 - 2015	Da je realizovano
<p>Upoznavanje javnosti o nasilju nad pripadnicama višestruko diskriminisanih grupa</p> <p>5.4.3.1. Suzbijanje prakse maloletničkih i ugovorenih brakova u romskoj zajednici</p>	<p>/</p> <p>Sprečavanje prisilnih i nezakonitih brakova (tzv. ugovoreni brakovi)</p> <p>9.4.1. Unapređenje preventivno-represivnog mehanizma za zaštitu romske populacije od nezakonitih brakova (tzv. ugovoreni brakovi)</p>	<p>NIJE</p>

5.4.3.2. Obezbeđivanje posebnih programa osnaživanja za žene žrtve nasilja iz višestruko diskriminiranih grupa.	9.7. Prevencija i suzbijanje nasilja nad Romkinjama u porodici i partnerskim odnosima i unapređivanje zaštite žrtava 9.7.1. Efikasna primena zakona i mera zaštite u romskim naseljima	NIJE
Izrada informatora o pravima Romkinja i mogućnostima ostvarenja preporuka UN Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena	/	NIJE
Edukacija međusektorskih timova za zaštitu žrtava nasilja za primenu specifičnih metoda i osetljivost na pitanje zaštite Romkinja od nasilja	9.7.2. Jačanje kapaciteta sistema zaštite Romkinja od nasilja a) edukacija međusektorskih timova za zaštitu žrtava nasilja za primenu rešenja i osetljivost po pitanju zaštite Romkinja od nasilja 9.7.3. Povećanje dostupnosti sistema zaštite za Romkinje žrtve nasilja	NIJE

Zdravstvena zaštita

Jedno od najčešće kršenih ljudskih prava Romkinja je pravo na adekvatnu zdravstvenu zaštitu. Reproaktivna prava Romkinja najčešće su kršena u domu zdravlja, ali i u njenoj primarnoj porodici. Rana udaja kao jedan od najozbiljnijih vidova kršenja reproduktivnih prava dovela je do toga da je najmanje jedna trećina Romkinja starosti od 15 do 19 godina već imale porođaj, 40 % Romkinja je u drugom stanju u ovom životnom dobu, a 4% njih je rodilo živorođeno dete pre svoje 15. godine. Sva istraživanja potvrđuju vezu između rane udaje i rađanja i obrazovanja. Što je obrazovanje veće, to je i rana udaja ređa. Kad je reč o planiranju porodice Romkinja nema gotovo nikakvog udela, dakle u 95% slučajeva muž je taj koji odlučuje. Planiranje porodice i korišćenje kontracepcije teme su za koje se Romkinja bori u svojoj porodici. Tradicionalne metode prevladavaju u romskim naseljima i njih primenjuje polovina Romkinja. Savremene metode primenjuje samo 6% žena, dok je taj procenat nešto veći kod žena koje imaju srednjoškolsko obrazovanje (oko 11%). Primena kontraceptivnih metoda je nešto veća u gradskim naseljima nego u ostalim. Adolescentkinje iz romskih naselja ređe koriste kontraceptivna sredstva nego žene

starijeg uzrasta. Svaku neželjenu trudnoću romske žene rešavaju nasilnim prekidom trudnoće. Broj ovakvih intervencija je vrlo visok, kreće se oko 8-14 kiretaža po ženi. Razlog ovome je nedovoljan broj informacija koje stižu do Romkinje, ali u većini slučajeva i diskriminacija od strane lekarskog osoblja u ustanovi, zatim nedostatak novčanih sredstava ili jednostavno nepristanak muža.

Životni vek Romkinja u proseku je 48 godina, što je bar 20-30 godina manje od ostalih. Fenomen «bolesnog zdravlja» žena čest je kod Romkinja. Razlozi su mnogobrojni: nedostatak vremena, novca, tradicionalan stav da žena mora da je uvek na nogama, da je sramota ići kod lekara. Naravno, da su nedostatak potrebne dokumentacije i diskriminatorni stav zdravstvenih radnika, prva i glavna prepreka. Nažalost, sve pomenute činjenice često se »čitaju« kao nebriga za sopstveno zdravlje, niska svest o važnosti zdravlja i sl. Sve što naizgled liči na nebrigu i nedostatak svesti, ustvari je naučena uloga žene koja se žrtvuje za porodicu, koja je stub i oslonac svima, jedan model ponašanja izrastao na osnovama patrijarhalnog društva, a koji nije nepoznat na ovim prostorima. U čemu se ogleda bolesno zdravlje Romkinja: u svakodnevним rečima »nije mi ništa«, »samo mala prehlada«, »proći će«, »lekari ionako ništa ne znaju«, »biće mi bolje«. Rezultat ovoga su hronične upale pluća koje su nastale iz nepreležanih prehlada, hronične upale jajnika, pojačane migrene – i sve to ove žene leče na nogama.

Romske zdravstvene medijatorke

Dekada inkluzije Roma je najviše postigla u oblasti zdravstvene zaštite. Model romskih zdravstvenih medijatorki je zasigurno najbolji primer dobre prakse, ne samo u okviru zemalja članica Dekade Roma, već i šire. Ovaj model rešava nekoliko prepreka u adekvatnom pristupu zdravstvenoj zaštiti za romsku populaciju: povećanje broja zdravstveno osiguranih lica, redovni sistematski pregledi, vakcinisanje dece, preventivna savetovališta, kontrola zdravlja, planiranje porodice, prava iz oblasti socijalne i zdravstvene zaštite. Do 2013. godine angažovano je 75 medijatorki u 59 gradova. Ovaj program je delimično pokriven iz budžeta RS a jednim delom iz donatorskih sredstava. Posebna važnost medijatorki ogleda se u njihovom radu u oblasti reproduktivnog zdravlja. To što su sve angažovane žene, takođe ima značaja za unapređivanje položaja žena u romskoj zajednici. Ovo je ujedno jedna od retkih mera iz NAPA za sprovođenje Strategije za unapređivanje položaja Roma, oblast zdravstvena zaštita, koji je budžetiran. Također, ovo je mera koja je direktno realizovana na lokalnom nivou, sa lokalnim domovima zdravlja. Projektima Ministarstva zdravlja, u periodu 2007-2009. godina, ostvarena su lična dokumenta za 1.333 osobe, zdravstveno osiguranje za 2.564, materijalna pomoć za 567 porodica, vakcinisano je 3.936 dece, 903 upisano u školu, izvršeno 1.087 kontrola zdravlja trudnica i porodica, obavljeno je 2.318 sistematskih pregleda i 272 mamografije i 6.345 Roma izabralo je lekara.

NAP za sprovođenje Strategije za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti 2010 - 2015	AP za sprovođenje Strategije za unapređivanje položaja Roma u Republici Srbiji 2009 - 2015	Da li je realizovano
4.2.1.2. Edukacija žena iz diskriminiranih grupa o važnosti očuvanja sopstvenog zdravlja i njihovim pravima i mogućnostima u okviru zdravstvenog sistema	9.9.1. Obezbeđivanje podataka o zdravstvenom stanju Romkinja a) zdravstveno vaspitanje putem radionica iz oblasti zdravstvene zaštite a) informisanje Romkinja o pravima u oblasti zdravstvene zaštite;	DA, RADOM ROMSKIH ZDRAVSTVENIH MEDIJATORKI U 59 JLS
4.6.1.3. Uključivanje Romkinja u sportske aktivnosti Uključene Romkinje u pokret „ Sport za sve”	/	NIJE

Kreiranje javnih politika na lokalnom nivou

Jedna od aktivnosti u AP za sprovođenje Romske Strategije jeste i broj usvojenih i budžetiranih LAP za unapređenje položaja Romkinja i broj Romkinja angažovanih da prate realizaciju AP, posebno u delu koji se odnosi na žene. Organizacija iz Niša “Ženski prostor” u okviru projekta Dekada Roma – Jednake mogućnosti za Rome i Romkinje organizovala je fokus grupe u novembru 2011. godine koje predstavljaju nastavak u procesu aktivnog planiranja i monitoringa lokalnih politika. U 15 opština i gradova, održano je ukupno 27 fokus grupa, sa ukupno 275 učesnika-ca. Fokus grupe sa korisnicama su vodili romski koordinatori/ke, kako bi se ispitala potrebe Romkinja iz svakog od gradova/opština zasebno i na taj način u toj sredini kreirao lokalni akcioni plan po njihovoj meri. Fokus grupu sa donosiocima odluka iz lokalne samouprave i institucija, vodili su saradnici/ce iz lokalne samouprave, sa ciljem da se izaberu budući članovi/ce radnih grupa za kreiranje LAP-ova kao i da se obezbedi njihovo budžetiranje, usvajanje, implementacija i monitoring. Rezultati koji su postignuti u 2011. godini u okviru pomenutog projekta:

- U Lazarevcu je usvojen Lokalni akcioni plan za Rome sa posebnim delom koji se bavi položajem Romkinja; u Leskovcu je usvojen Lokalni akcioni plan za Rome sa posebnim delom koji se bavi položajem Romkinja.
- U Pirotu je usvojena Strategija za unapređenje položaja žena, potpisan Memorandum o saradnji između Udruženja građana “Ternipe” i Komisije za rodnu ravnopravnost na kreiranju Lokalnog akcionog plana za unapređenje položaja Romkinja i formirane su radne grupe za kreiranje LAP-a za ekonomsko osnaživanje Romkinja.
- U Pančevu i Novom Sadu formirane su Radne grupe za kreiranje LAP-a za unapređenje položaja Romkinja, a ovaj dokument još uvek je neusvojen.
- U Žitištu potpisan Memorandum o saradnji između udruženja Roma Žitište i predsednika opštine Žitište na kreiranju Lokalnog akcionog plana za unapređenje položaja Romkinja.

Romani cikna, Kruševac

Praćenje realizacije Strategije za unapređivanje položaja Roma grada Kruševca

Prema Popisu stanovništva iz 2011. godine, Grad Kruševac ima 128.752 stanovnika. Najbrojnija nacionalna manjina su Romi, kojih ima 2461. Međutim, mnoga istraživanja ukazuju na to da je broj pripadnika i pripadnica romske nacionalnosti u Kruševcu znatno veći, pa se procenjuje da je ukupan broj Roma između 3.000 i 3.500.

Strategija za unapređivanje položaja Roma Grada Kruševca je usvojena Odlukom Skupštine grada, broj 016-5/2009, 20.11.2009. godine na period 2009-2012. godine.

Ovaj dokument se bavi pitanjima obrazovanja, uslova stanovanja, zapošljavanja i zdravstvenom zaštitom romske populacije.

Strategija je potom produžena na osnovu Rešenja Skupštine grada o produžetku roka za realizaciju Strategije do 2014. godine, broj 022-257/2012 od 28.09.2012. godine. Skupština grada je donela Odluku o pristupanju izradi Strategije za unapređivanje položaja Roma grada Kruševca za period 2015-2020. godine, a Gradsko veće je imenovalo radna tela za izradu novog strateškog dokumenta.

VIZIJA Strategije

Grad Kruševac će biti sredina sa povećanom socijalnom sigurnošću za sve njegove građane, bez obzira na razlike po pitanju nacionalnog i kulturološkog identiteta; sredina u kojoj će važiti princip jednakosti, solidarnosti, pravičnosti, tolerantnosti, uz poštovanje ljudskog dostojanstva svakog građanina.

MISIJA Strategije

U cilju postizanja dobrobiti za sve građane, a naročito Rome, kao najugroženiju i marginalizovanu kategoriju stanovništva, grad Kruševac će obezbediti sveobuhvatne mere u oblasti obrazovanja, zapošljavanja, zdravstva i stanovanja, povećanjem socijalne sigurnosti putem: multidisciplinarnе saradnje svih resora lokalne zajednice od značaja za rešavanje problema koji se tičuromske populacije, umrežavanja institucija kompetentnih u konkretnim oblastima u cilju unapređenja postojećeg stanja, kontinualnog razvoja usluga – pružanje odgovarajuće pomoći u oblasti obrazovanja, zapošljavanja, zdravstva i stanovanja u cilju ostvarivanja prava u konkretnoj oblasti, efikasnije upotrebe raspoloživih resursa, dostupnošću informacija na način primeren romskoj populaciji, povećanja senzibiliteta domicilnog stanovništva i suzbijanja predrasuda o romskoj populaciji, promovisanja značaja različitosti po pitanju nacionalnog i kulturološkog identiteta, poštovanja principa jednakosti, tolerantnosti i ljudskog dostojanstva.

Strateški ciljevi :

- Unapređen socijalni status romske populacije putem osnaživanja iste u oblasti obrazovanja, zapošljavanja, zdravstva i stanovanja.
- Razvijeni progami osnaživanja romske populacije za prevazilaženje siromaštva korišćenjem individualnih mogućnosti i kapaciteta zajednice.

U okviru Strategije izrađeni su akcioni planovi za obrazovanje, zdravlje, zapošljavanje i stanovanje, kojima je prethodila detaljna analiza situacije u konkretnoj oblasti. Naime, najpre je za svaku oblast definisan međunarodni i nacionalni pravni okvir, potom analiza situacije, postojeće i dosadašnje inicijative pokrenute u cilju prevazilaženja problema, preporuke za dalju akciju i prioritete na koje se treba fokusirati. Svi navedeni problemi u konkretnim oblastima otvaraju niz pitanja na koja treba dati konkretan odgovor odgovarajućim mehanizmima i merama. I upravo akcioni planovi, kao lokalni strateški dokument, fokusirani na prioritete, kreiraju se radi definisanja ključnih ciljeva, mera i zadataka koje treba preduzeti u konkretnoj oblasti radi prevazilaženja vitalnih problema, a u cilju poboljšanja kvaliteta života romske populacije.

Osnovni principi i vrednosti na kojima počivaju lokalni akcioni planovi za unapređivanje položaja Roma podrazumevaju: poštovanje, zaštitu i ispunjavanje zakonskih prava Roma i Romkinja; puno i efikasno uključivanje romske zajednice u sve oblasti društvenog života; poštovanje, priznavanje i promociju različitosti; jednake mogućnosti zasnovane na jednakim pravima; rodnu ravnopravnost; sprečavanje i borbu protiv svih oblika diskriminacije i sprovođenje mera afirmativne akcije.

Za sprovođenje Strategije su zadužena radna tela:

Savet za implementaciju Strategije za unapređivanje položaja Roma Grada Kruševca koji je imenovan od strane Gradskog veća, a Savet je imenovao:

- Komisiju za izbor projekata i procenu uticaja Strategije za unapređivanje položaja Roma Grada Kruševca;
- Komisiju za implementaciju Lokalnog akcionog plana za stanovanje u okviru Strategije za unapređivanje položaja Roma Grada Kruševca;
- Lokalni tim za manjinske i marginalizovane grupe;

Mobilni tim Grada Kruševca je imenovan marta tekuće godine od strane Gradskog veća kao još jedno radno telo koje ima značajan doprinos u implementaciji Strategije za unapređivanje položaja Roma Grada Kruševca.

Izveštaj o relizaciji Strategije za unapređivanje položaja Roma grada Kruševca priprema se na godišnjem nivou, koji na početku sledeće godine usvaja Savet za implementaciju Strategije za unapređivanje položaja Roma Grada Kruševca. Izveštaj je dostupan svim zainteresovanim licima i nalazi se u Odeljenju za društvene delatnosti – Služba za socijalnu i zdravstvenu zaštitu.

Praćenje realizacije Strategije se vrši na osnovu Izveštaja koji se sačinjavaju za svaku godinu od strane Odeljenja za društvene delatnosti i dostavljaju Savetu na usvajanje, a realizatori projekata u okviru Strategije za unapređivanje položaja Roma Grada Kruševca su u obavezi da dostavljaju finansijske i narativne Izveštaje o realizaciji projekata Komisiji za izbor projekata i procenu uticaja Strategije za unapređivanje položaja Roma Grada Kruševca, shodno Pravilniku o kriterijumima za izbor i finansiranje projekata u okviru Strategije za unapređivanje položaja Roma Grada Kruševca.

Nezavisna evaluacija dokumenta nije planirana. Izveštaj postoji samo u formi u kojoj ga ima u dokumentaciji Odeljenja za društvene delatnosti.

Budžetom Grada Kruševca planiraju se sredstva za implementaciju Strategije.

U 2010. godini je za implementaciju Strategije za unapređivanje položaja Roma izdvojeno **10.200.000,00 dinara**

Akcioni plan za obrazovanje – 3.600.000,00

Akcioni plan za zdravstvo – 1.500.000,00

Akcioni plan za zapošljavanje – 1.500.000,00

Akcioni plan za stanovanje – 3.600.000,00

U 2010. godini u oblasti obrazovanja je finansiran projekat "Razvojni obrazovni centar" koji se delom finansirao iz sredstava UNICEFa (1.062.120,00 dinara), a delom iz budžeta Grada (998.620,00 dinara) u ukupnom iznosu od 2.060.740,00 dinara. Projekat je finansiran od 2008 – 2010. godine. U 2008. godini je Grad finansirao projekat sa 1.000.000,00 dinara, a UNICEF sa 1.200.000,00 dinara. U 2009. godini je Grad finansirao projekat sa 500.000,00 dinara i UNICEF sa 1.097.420,00 dinara.

U 2011. godini je za Strategiju za unapređivanje položaja Roma Grada Kruševca izdvojeno **9.500.000,00 dinara**.

Akcioni plan za obrazovanje – 3.125.000,00

Akcioni plan za zdravstvo – 1.625.000,00

Akcioni plan za zapošljavanje – 1.625.000,00

Akcioni plan za stanovanje – 3.125.000,00

U oblasti zdravstvene zaštite iz budžeta Grada je finansiran projekat "Prevenција kardiovaskularnih bolesti u romskim naseljima" u iznosu od 400.000 dinara.

U oblasti zapošljavanja je iz budžeta Grada finansiran projekat "I ja hoću da radim" koji je implementiralo Javno komunalno preduzeće Kruševac, a izdvojena sredstva su 1.200.000,00 dinara.

U oblasti stanovanja je iz budžeta Grada za snimanje i izradu katastarsko-topografskog plana za naselje "Marko Orlović" utrošeno 400.000,00 dinara.

U oblasti obrazovanja je finansiran prevoz romske dece iz srednjih škola koja putuju van mesta u kom žive u iznosu od 270.550,00 dinara.

Budžetska sredstva izdvojena za Strategiju za unapređivanje položaja Roma Grada Kruševca u 2012. godini iznose **6.500.000,00 dinara** i to:

Akcioni plan za obrazovanje – 1.500.000,00

Akcioni plan za zdravstvo – 1.500.000,00

Akcioni plan za zapošljavanje – 2.000.000,00

Akcioni plan za stanovanje – 1.500.000,00

U oblasti zapošljavanja iz budžeta Grada je za radno angažovanje romske populacije u JKP Kruševac izdvojeno je u 2012. godini 2.000.000,00 dinara.

U oblasti obrazovanja za prevoz romskih učenika/ca srednjih škola koji pohađaju nastavu van mesta gde žive je izdvojeno je u 2012. godini 400.000,00 dinara, 100.000,00 dinara je namenjeno za pakete siromašnim učenicima/ama, a 1.000.000,00 dinara za projekte u oblasti obrazovanja.

U oblasti zdravstva je planirano finansiranje projekata u iznosu od 1.500.000,00 dinara.

U oblasti stanovanja je predviđena izrada projektno – tehničke dokumentacije za legalizaciju najvećeg romskog naselja “Marko Orlović” u iznosu od 1.500.000,00 dinara.

Od toga je utrošeno sledeće:

- za prevoz učenika/ica 316.000 dinara
- za poklon pakete 99.000 dinara
- za geodetske usluge nisu trošena sredstva
- za dotacije udruženjima građana 3.199.677,6 dinara.

Dakle, ukupno utrošena sredstva su 3.614.677,6 dinara.

Kada su donacije udruženja građana u pitanju finansirani su sledeći projekti prikazani u tabeli:

Naziv projekta	Podnosilac projekta	Odobren budžet projekta
“Prevenција malignih bolesti dojke kod romskih žena “	Udruženje “Romano alav”	375.440,00 dinara
“Prevenција kardiovaskularnih bolesti u romskoj populaciji”	Udruženje “Romski centar”	383.280,00 dinara
“Sistematski pregledi usmereni ka očuvanju i unapređenju zdravlja Roma na području grada Kruševca”	Zdravstveni centar Kruševac	441.016,00 dinara
“I ja hoću da radim”	Javno komunalno preduzeće “Kruševac”	1.999.941,6 dinara
Ukupno	3.199.677,6 dinara	

Budžetska sredstva izdvojena za Strategiju za unapređivanje položaja Roma grada Kruševca u **2013.** godini iznose **6.500.000,00 dinara** i to:

Akcioni plan za obrazovanje – 1.500.000,00

Akcioni plan za zdravstvo – 1.500.000,00

Akcioni plan za zapošljavanje – 2.000.000,00

Akcioni plan za stanovanje – 1.500.000,00.

Grad Kruševac je raspisao Javni konkurs za finansiranje projekata u okviru Strategije za unapređivanje položaja Roma Grada Kruševca u 2013. godini i to za oblast obrazovanja, zdravstvene zaštite i zapošljavanja. Po završetku Javnog konkursa Komisija je pristupila izboru projekata, a Gradsko veće je na osnovu Odluke o izboru projekata donelo Rešenje o finansiranju projekata Strategije za unapređivanje položaja Roma Grada Kruševca i to za sledeće projekte:

Oblast obrazovanje	Naziv vodeće organizacije koja podnosi projekat	Naziv projekta:	Odobrena sredstva:
	OŠ "Branko Radičević"	"Obrazovanjem protiv siromaštva"	171.350 dinara
	Udruženje građana "Romski mir" - "Romano miro"	"Važno je da znaš: Snaga je u obrazovanju"	175.000 dinara
	Udruženje građana "Romski centar Kruševac"	"Svi u školu"	400.000 dinara
Oblast zdravstvo	Udruženje samohranih majki "Kneginja Milica"	"Zdravlje za sve nas"	150.000 dinara
	Centar za integralnu zaštitu starih lica "Cvet"	"Prevenција zaraznih bolesti romskog stanovništva u selima Žabare, Trebotin, Mala Vrbnica i Dedina"	200.000 dinara
	Udruženje građana "Zvezda"	"Unapređenje zdravstvenih stilova života romske populacije"	150.000 dinara.

U oblasti obrazovanja je finansiran prevoz za učenike srednjeg obrazovanja koji putuju iz ruralnih područja. Naime, kupljene su godišnje karte za prevoz i to u iznosu od 240.000 dinara.

Budžetska sredstva izdvojena za Strategiju za unapređivanje položaja Roma Grada Kruševca u 2014. godini iznose **3.000.000,00** dinara.

U 2014. godini je realizovano 179.270 dinara po osnovu zaduženja za projekte iz prethodne godine u oblasti obrazovanja i zdravstva. U toku je pokretanje postupka javne nabavke za finansiranje prevoza romskih učenika/ca srednjih škola koji putuju iz seoskih sredina u iznosu od 500.000 dinara. Što se geodetskih usluga tiče OEBS će u celosti finansirati izradu katastarsko-topografskog plana i Plana detaljne regulacije u iznosu od 1.441.500 dinara.

Što se medicinskih usluga tiče takođe je u toku pokretanja postupka javne nabavke u iznosu od 800.000 dinara.

Urađene su dve Skupštinske Odluke o izradi Plana detaljne regulacije i Odluka o primenljivim stambenim modelima u romskim naseljima. Rađene su aktivnosti vezane za upis u Pripremni predškolski program, upis u školu za obrazovanje odraslih, koordinacija oko stipendija za romske učenike, prikupljanje dokumentacije za ostvarivanje prava na besplatan prevoz, prikupljanje informacija o broju romskih učenika, kao i učenika putnika. Što se zapošljavanja tiče rađene su radionice vezane za pokretanje sopstvenog biznisa romske populacije. Grad je potpisao Ugovor sa Nemačkom organizacijom "HELP" vezan za zapošljavanje društveno osetljivih kategorija stanovnika, pri čemu će 50% korisnika biti romska populacija. U pitanju su grantovi od 1.500 Eura i 2.400 Eura za kupovinu mašina i otpočinjanje sopstvenog posla.

U 2010. godini je realizovan 1 projekat u oblasti obrazovanja.

U 2011. godini je realizovano 2 projekta, jedan iz oblasti zdravstva i jedan u oblasti zapošljavanja.

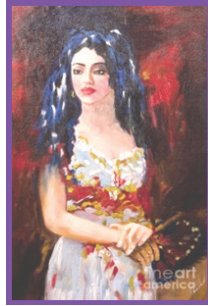
U 2012. godini je realizovano 4 projekta i to 1 u oblasti zapošljavanja i 3 u oblasti zdravstva.

U 2013. godini je realizovano 6 projekata i to 3 u oblasti obrazovanja i 3 u oblasti zdravstva.

Dakle ukupan broj projekata u periodu 2010-2013 je 4 projekta u oblasti obrazovanja, 2 u oblasti zapošljavanja i 7 u oblasti zdravstva.

Ove godine Konkurs za projekte nije raspisan zato što su se promenile određene procedure u implementaciji Strategije za unapređivanje položaja Roma, a shodno Zakonu o javnim nabavkama.

Ove godine nisu planirana nova finansijska sredstva namenjena implementaciji akcionih planova.

Ženski romski *centar Veliki Crljeni, Lazarevac*

Monitoring realizacije „Lokalnog akcionog plana za unapređenje položaja nacionalnih manjina“ u opštini Lazarevac, za 2013/2014. godinu

Rukovodeći se ključnim principima Nacionalne strategije, Gradska opština Lazarevac je 2010. godine formirala Savet za nacionalne manjine koji predviđa da se u 2011. godini izradi Lokalni akcioni plan za unapređenje položaja nacionalnih manjina.

U tom kontekstu na 5-oj sednici Saveta za nacionalne manjine, doneta je odluka o pristupanju izradi lokalnog akcionog plana, odnosno formiranju timova za svaku oblast predviđenu akcionim planom za nacionalne manjine sa posebnim akcentom na Rome koja su najbrojnija nacionalna manjina u Opštini Lazarevac.

Savet je u okviru svojih nadležnosti formirao komisije za svaku oblast za izradu lokalnog akcionog plana.

Osnovni cilj izrade ovog strateškog dokumenta je unapređenje obrazovanja, zdravstvene zaštite, stanovanja, zapošljavanja, kulture i informisanja Roma, i unapređenje položaja Romkinja.

Prema popisu iz 2002. godine, u opštini Lazarevac, najbrojnija nacionalna manjina su Romi, kojih ima 450. Procena NVO je da u Opštini Lazarevac ima mnogo veći broj Roma.

Aktuelno stanje u sistemu obrazovanja

Podaci o niskom obuhvatu romske dece i mladih na svim nivoima obrazovanja, kao i podaci o napuštanju osnovne škole pokazuju da sistem obrazovanja:

1. Ne može da obezbedi obrazovanje za svu decu,
2. Da nema efikasne mehanizme kojima će polaznike zadržati u sistemu i omogućiti da svako ostvari svoje pravo na obrazovanje.

Najbrojnije naselja u Lazarevcu sa romskom decom su MZ Sokolovo, MZ Veliki Crljeni, MZ Stepojevac, MZ Županjac, MZ Medoševac, MZ Šopić, MZ Zagorka Dragović, MZ Gornji Grad, MZ Momčilo Pavlović, MZ Zeoke, MZ Rudovcii, i MZ Crne međe.

Romska deca često napuštaju redovan sistem obrazovanja i već u ranoj fazi prelaze u specijalne škole, jer u običnoj školi nemaju potrebnu pažnju i podršku nastavnika, zaštitu od ignorisanja, marginalizacije, uznemiravanja, pa i diskriminacije.

Ova deca doživljavaju neuspehe u školi i postaju demotivisana, što produbljuje neuspeh sve dok se ne steknu uslovi za premeštaj u specijalnu školu. Osim toga romska deca su često izložena različitim oblicima prikrivene ili otvorene diskriminacije od strane školskih vlasti, nastavnika, školskog osoblja, ali i neromskih roditelja.

Po programu Ministarstva prosvete, osnovnu školu odraslih je moguće završiti i u OŠ Baroševac i Stepojevac po programu „Druga šansa,„

Sistem socijalne zaštite decenijama je Rome stavljao u pasivnu poziciju kao primaoca pomoći. To je stvorilo kod Roma predstavu o dužnosti države da brine o njihovoj egzistenciji. Umesto razvijanje sopstvenih potencijala u opštini Lazarevac kod romske zajednice je stvorena zavisnost od pomoći.

Po podacima Centra za socijalni rad, Lazarevac ima 119 korisnika materijalne pomoći.

Mladi roditelji, posebno mlade samohrane majke, predstavljaju rizičnu i onemogućenu grupu kada je u pitanju proces zapošljavanja.

Ovo je problematika povezana i sa siromaštvom, te predstavlja „okidač“ novog kruga siromaštva.

Praćenje LAP-a za oblast obrazovanja

Analiza je urađena na osnovu 8 intervjua i anketa: predsednik opštine; načelnik uprave, savet za obrazovanje, savet za nacionalne manjine-sadašnji i prošli saziv, osnovne škole, škola za stručno osposobljavanje odraslih.

Na predlog Saveta za nacionalne manjine (prošli saziv) i romskih NVO u Lazarevcu, predsednik GO Lazarevac je doneo Uredbu o izradi „Lokalnog akcionog plana za unapređenje položaja nacionalnih manjina od 2012.-2016. god.“ u opštini Lazarevac. LAP je usvojen na sednici skupštine gradske opštine Lazarevac u decembru 2011. godine. Izveštaj o realizaciji LAP-a, Savet za nacionalne manjine podnosi opštinskom veću, a ono Skupštini opštine.

U Intervju sa načelnikom opštine, došli smo do podataka da nema izveštaja o realizaciji LAP-a, da u okviru opštinskih struktura nisu realizovane mere predviđene LAP-om i da otkako je promenjena opštinska vlast nema saradnje sa organizacijama civilnog društva. Ovaj lokalni strateški dokument je dobro postavio osnove za početak rešavanja problema romske zajednice. Međutim, zbog veoma smanjenog opštinskog budžeta, nije moguće finansirati LAP.

Što se tiče opštinskih službenika, 70% je upoznato sa ovim Lokalnim akcionim planom.

Za prošlu, 2013. godinu planirana budžetska sredstva za LAP su bila 1.000.000 dinara. Sredstva su trošena na taj način, što ih je Savet usmerio na organizacije civilnog društva koje se bave romskim pitanjima, i to za oblast kulture, sporta, nasilja nad ženama i obrazovanja.

Članovi i članice Saveta za obrazovanje upoznati su sa LAP-om, ali nisu učestvovali u izradi, jer je Savet za obrazovanje kasnije formiran. Nema međusektorske saradnje između savetodavnih tela u okviru lokalne samouprave i nema inicijativnog tela koji bi pokrenuo realizaciju i budžetiranje LAP-a. Savet za obrazovanje prati napuštanje dece iz osnovnoškolskog sistema, ali nemaju razvrstano na romsku i neromsku decu, također nemaju ni rodnu dimenziju.

Prema podacima osnovne škole „Sveti Sava“ u Velikim Crljenima, broj romskih učenika za školsku 2013/2014 godinu je 48 (32 devojčice i 16 dečaka). Škola inače ima 400 učenika/ica. Odustajanje od osnovne škole kod romske dece je najčešće u periodu od 1-6og razreda. U protekloj školskoj godini, osnovno školovanje je napustilo četiri učenika romske nacionalnosti (3 devojčice i 1 dečak), u uzrastu od 2-4og razreda. Merama individualizacije (IOP) je obuhvaćeno pet učenika. Nemaju podataka da su učenici/ice koji su napustili osnovnoškolsko obrazovanje upisali školu za obrazovanje odraslih.

Podaci osnovne škole „ Vuk Karadžić“ u Stepojevcu govore da je broj romskih učenika/ica 37 (21 dečak i 16 devojčica), merama individualizacije je obuhvaćeno 4 učenika/ica, a u prethodnoj školskoj godini 4 učenika je napustilo osnovnu školu (1 devojčica i 3 dečaka). U osnovnoj školi se odvija i program „ Druga šansa“-obrazovanje odraslih i u ovoj školskoj godini je upisano 19 polaznika/ica (12 Romkinja i 7 Roma).

Zaposleni u obe škole su upoznati sa LAP-om, kao i sa merama afirmativne akcije za upis romske dece u srednje škole i na fakultete.

Savet za nacionalne manjine (sadašnji saziv) je u toku 2013. godine saradivao sa romskim NVO u cilju realizacije aktivnosti predviđene LAP-om (obrazovanje, kulturne manifestacije i sportske aktivnosti). U toku 2014. godine, nisu predviđena budžetska sredstva za finansiranje LAP-a, jer je gradska opština Lazarevac na privremenom finansiranju, što znači da njeno finansiranje zavisi od Grada Beograda. Za sledeću godinu, Savet je već pripremio zahtev za budžetiranje LAP-a i to za oblast obrazovanja i poboljšanja uslova stanovanja Roma.

Po rečima predsednika Saveta za nacionalne manjine, LAP je veoma realan i predstavlja jedan od važnih strateških dokumenata, kako bi jedna lokalna samouprava poboljšala položaj marginalizovanih grupa. Nažalost i budžetiranje Lokalnog akcionog plana zavisi od sredstava koje će Grad Beograd usmeriti na GO Lazarevac.

Savet je takođe radio na kampanjama za upis romskih učenika/ica u srednje škole i na fakultete i redovno su bili prisutni na lokalnim medijima. Takođe su informisali romske učenike/ice i studente/kinje o stipendijama.

Savet za nacionalne manjine (prošli saziv) je radio na izradi LAP-a u saradnji sa romskim NVO i predstavnicima lokalnih institucija (Dom zdravlja, Centar za socijalni rad, OUP-om, nacionalnom službom za zapošljavanje i osnovnim školama).

Radili su na budžetiranju LAP-a, uvođenju programa “Druga šansa”, organizovali javne tribine i diskusije sa građanstvom u cilju upoznavanja sa LAP-om, informisali redovno javnost o sprovođenju LAP-a na lokalnim TV i radio stanicama.

Realizovali su niz aktivnosti koje su pratile realizaciju LAP-a: kulturne manifestacije, emisije na romskom jeziku (Radio Lazarevac), informisanje na romskom i srpskom jeziku (časopis “Glas Roma”), uređenje javnih površina i romskih naselja.

Kancelarije za nacionalne manjine je upoznata sa LAP-om i učestvovali su u 2013. godini na reviziji budžeta. U saradnji sa NVO, sproveli su aktivnosti predviđene LAP-om, a to su pomoć i podrška romskim učenicima/ama na savladavanju školskog gradiva.

Romske nevladine organizacije su učestvovalе u izradi LAP-a. Prateći ciljeve i mere Lokalnog akcionog plana, realizovale su niz projektnih aktivnosti: obrazovne i edukativne radionice namenjene romskim devojčicama i Romkinjama, mere za poboljšanje reproduktivnog zdravlja Romkinja, dodelili 25 grantova za ekonomsko osnaživanje Roma i Romkinja.

Monitoring - poznavanje Zakona o pravima pacijenata i mehanizma zaštite pacijentovih prava

Zakon o pravima pacijenata²⁰ stupio je na snagu u maju 2013. godine. Početak primene zakona bio je podeljen na dva dela. Opšte norme u kojima je definisana sadržina prava našle su svoje mesto u praksi odmah po donošenju zakona. U tom periodu nadležni su bili zaštitnici za zaštitu pacijentovih prava. Sa druge strane, primena odredaba koje regulišu rad savetnika za zaštitu prava pacijenata odložena je za decembar 2013. godine.

Zbog ovakvog rešenja, pacijenti su uglavnom ostali bez pravne zaštite, jer se u praksi smatralo da samim stupanjem na snagu novog zakona kancelarija Zaštitnika prestaje sa radom bez obzira na prelazne odredbe. Dakle, građani su se našli u pravnom vakuumu i bez zaštite.

Značajno je pomenuti da većina kancelarija savetnika u lokalnim samoupravama nije formirana u roku, a da nije bilo nikakvih sankcija za opštine koje su prekršile norme o uvođenju savetnika.

Istim zakonom je predviđeno da se u lokalnim samoupravama moraju formirati saveti za zdravlje koji su nadležni da postupaju po žalbama pacijenata na odluke savetnika. Čak i u ovom slučaju je, prema nekim nepisanim pravilima, većina opština odlučila da svoju obavezu odloži do 2020. godine. Iz pravnog ugla, ovakvo postupanje je stvorilo prostor za kršenje prava u oblasti zdravstvene zaštite, a da nije bilo mehanizama za zaštitu.

U svojoj prethodnoj praksi “Pravni skener” je analizirao zaštitu prava pacijenata sa posebnim osvrtom na romsku populaciju. Istraživanje je obuhvatilo rad Zaštitnika u period od sedam godina. Rezultati istraživanja su pokazali da niko od ispitanih Roma i Romkinja nije nikada čuo za Zaštitnika, niti je znao da navede bar jedno pravo pacijenata.

Ovakvo iskustvo uticalo je da "Pravni skener" u oktobru i novembru 2014. godine sprovede monitoring poznavanja *Zakona o pravima pacijenata i mehanizama zaštite* u okviru romske zajednice. U cilju dobijanja što preciznijih informacija monitoring je obuhvatio nekoliko relevantnih tela za oblast zaštite pacijenata i romsku populaciju. Pored direktnih razgovora i prosleđenih zahteva za pristup informacijama od javnog značaja urađena je i analiza knjiga utisaka različitih domova zdravlja kako bi se utvrdilo na koje se usluge i prava pacijenti najčešće žale.

- **Ministarstvo zdravlja**

Na samom početku monitoringa, tim Pravnog skenera je uputio dopis Ministarstvu zdravlja u kome obaveštava Ministarstvo o početku monitoringa, koji će za cilj imati utvrđivanje stepena poznavanja Zakona o pravima pacijenata od strane romske populacije i o postojećim mehanizmima zaštite pacijentovih prava.

- **Zdravstvene medijatorke**

Značaj rada zdravstvenih medijatorki je veoma vidljiv, a posebno u delu koji se odnosi na dostupnost zdravstvene zaštite. Zbog njihove uloge u romskoj populaciji mišljenja, iskustva i predlozi zdravstvenih medijatorki za unapređenje zdravstvene zaštite su bitna. Pored toga što se njihov posao sastoji u tome da obilaze romska naselja u svojoj opštini, one nedeljno održavaju predavanja/radionice iz različitih oblasti zdravstvene zaštite. Takođe, doprinos medijatorki na povećan stepen posete lekarima Roma i Romkinja uticao je da mnoge teme više nisu tabu. U tom smislu, najznačajnije je pomenuti viši stepen svesti Romkinja o redovnim ginekološkim pregledima.

Zdravstvenim medijatorkama je prosleđena anketa koja se sastoji od tri grupe pitanja:

- da li su upoznate sa Zakonom o pravima pacijenata;
- da li su sa Zakonom o pravima pacijenata upoznale Rome i Romkinje iz naselja;
- na koje pravo se Romi i Romkinje najviše žale.

Odgovori su bili gotovo identični. Ministarstvo zdravlja je organizovalo obuku za zdravstvene medijatorke o Zakonu o pravima pacijenata kroz nekoliko radionica. Medijatorke koje su anketirane su se saglasile da se u njihovom prisustvu poštuju prava pacijenata i da nisu upoznate sa kršenjem neke od normi zakona. Kao pozitivan primer, navele su da se hitni slučajevi primaju i bez knjžice, kao i da većina ima svog izabranog lekara. Međutim, navedeni stav nam govori da ne bi smelo posmatrati osnovna prava kao primere pozitivne prakse, već prava koja predstavljaju viši nivo zdravstvene zaštite, ali koja su u okviru standarda.

Posebno napominjemo da je odgovor na pitanje na šta se najčešće Romi i Romkinje žale, u suprotnosti sa stavom da ne postoji kršenje prava. Zabrinjavajuće je što se najveći broj pritužbi odnosi na neljubaznost zdravstvenih radnika. Ovde se može otvoriti pitanje o stepenu neljubaznosti jer većina Roma i Romkinja ne prepoznaje uzročnu vezu između neljubaznosti i ozbiljne povrede drugih prava. To je često povezano sa pravom na dostupnost zdravstvene zaštite. Pored toga neljubazna ponašanja zaposlenih u zdravstvenim ustanovama u sebi imaju i elemente diskriminacije. Odgovori zdravstvenih medijatorke su indikator koji ukazuje da bi na ovom polju bilo potrebno da se radi više na edukaciji Roma i Romkinja.

Kancelarija Savetnika za zaštitu prava pacijenata

Savetnik za zaštitu prava pacijenata ustanovljen je Zakonom o pravima pacijenata. Savetnik je telo koje je ovlašćeno da postupa po prigovorima pacijenata na rad konkretnih zaposlenih zdravstvenih radnika, ili određene zdravstvene ustanove. Kancelarija Savetnika se nalazi u zgradi opštine, a kontakti savetnika istaknuti su u svakoj zdravstvenoj ustanovi.

S obzirom na ulogu savetnika, kao primarno telo kome se upućuju prigovori, tim Pravnog skenera je obavio intervju sa šefom beogradske Kancelarije za zaštitu prava pacijenata.

- Imajući u vidu da su svi savetnici pre ove funkcije radili različite opštinske poslove, od značaja je bilo saznati da li i koliku obuku su imali pre nego što su počeli da rade kao savetnici. Pre otvaranja kancelarija savetnika Ministarstvo zdravlja Republike Srbije je organizovalo *dvodnevni seminar* za buduće savetnike za zaštitu prava pacijenata. Zatim, u martu mesecu 2014. godine, održan je *jednodnevni seminar* u organizaciji Ministarstva zdravlja, koji je imao za cilj da pruži podršku savetnicima, kao i da da potrebne informacije, savete i mišljenja u vezi sa konkretnom primenom propisa. Uzimajući u obzir složenost polja i veliki broj propisa smatramo da edukacija savetnika mora da bude intenzivnija i sadržajnija. Najveći problem tokom edukacije predstavlja zanemarivanje uvezivanja opštih propisa koji regulišu zdravstvenu zaštitu i ljudskih prava. Ovaj nedostatak prouzrokuje usko tumačenje normi i veoma restriktivnu njihovu primenu.
- O obimu povreda prava govori i broj primljenih prigovora u periodu od 01.01.- 31.10.2014. godine. Kancelarija za zaštitu prava pacijenata je zabeležila *272 prigovora* i u istom periodu dala *2319 saveta* i informacija pacijentima. Broj podnetih prigovora i datih saveta govori o potrebi da se moraju proširiti postojeći kapaciteti Kancelarije za zaštitu prava pacijenata, ali i da se organizuje promocija zakona na nacionalnom nivou. Edukacija stanovništva je neophodna jer veliki procenat prigovora i pitanja izlazi iz nadležnosti Savetnika. Naravno, to ne znači da ne postoje povrede za koje su nadležni drugi organi.

- U aplikaciji u kojoj se evidentiraju prigovori, kancelarija vodi i rodnu statistiku, odnosno upisuje se da li podnosilac prigovora *muškog ili ženskog pola*. Međutim, za godinu dana postojanja kancelarije, bilo je svega nekoliko prigovora koje su uputili pripadnici romske nacionalne manjine. Ipak, ovakav podatak bi mogao da nas navede na pogrešan zaključak da ne postoje kršenja prava pacijenata kada su u pitanju Romi i Romkinje. Međutim, ovo je pre indikator nedovoljne informisanosti, a ne pokazatelj zadovoljstva romske populacije sistemom zdravstvene zaštite.
- Najveći broj prigovora se odnosi na *neljubaznost zdravstvenih radnika*, odnosno na *kvalitet pružene usluge*, što se i podudara sa odgovorima koje smo dobili od zdravstvenih medijatorke. Ipak, Savetnik je prinuđen da većinu ovakvih prigovora odbije kao neosnovane jer zdravstveni radnik obično negira tvrdnje pacijenta. Zbog nedostatka dokaza, odnosno kada postoji „reč na reč“, savetnik teško može da utvrdi činjenično stanje i zbog toga se uvek odlučuje o odbijanju prigovora. Ukoliko bi postajao svedok koji bi potvrdio iskaz podnosioca prigovora, prigovor bi se smatrao osnovanim što znači da bi se konstatovala povreda. Pozitivni odgovori Savetnika mogu imati uticaja na formiranje baze u kojoj će biti evidentirani zdravstveni radnici za koje postoji najveći broj pritužbi.
- Veliki broj prigovora odnosi se i na *pravo na poštovanje pacijentovog vremena*. Primeri takvih povreda odnose se na situacije kada se u ordinaciji ulazi preko reda, kada se na telefonske pozive pacijenata u dužem vremenskom periodu u zdravstvenoj ustanovi niko ne javlja ili je telefonska linija bila stalno zauzeta.

Prema mišljenju Savetnika od ukupnog broja podnesenih prigovora oko 25% je bilo osnovano. Ipak, ni to nije prava slika - u nekim slučajevima možda i dođe do povrede, ali je nemoguće utvrditi činjenično stanje i takvi se prigovori vode statistički kao neosnovani.

- **Zaštitnik prava osiguranih lica**

Pored Savetnika koji je imenovan od strane lokalne samouprave da štiti prava pacijenata, Republički fond za zdravstveno osiguranje postavio je Zaštitnika prava osiguranih lica. Zaštitnik ima kancelariju u svakoj zdravstvenoj ustanovi. On se razlikuje od savetnika po svojoj nadležnosti. Dok je Savetnik telo kojem mogu da se obrate svi građani sa ili bez zdravstvene knjižice, Zaštitnik je ograničen samo na osigurana lica.

- Kao prvo se postavilo pitanje isprepletanih nadležnosti između Savetnika za zaštitu prava pacijenata i Zaštitnika jer Zakon o pravima pacijenata, nije napravio jasnu podelu nadležnosti između. Prema mišljenjima zaštitnika,

potrebno je da u zdravstvenoj ustanovi budu obe kancelarije, Savetnika i Zaštitnika. Ipak, slično rešenje je postojalo u prethodnom periodu i pokazalo se kao neefikasno.

- Nadležnost između savetnika i zaštitnika prava osiguranih lica preklapa se u zaštiti pacijenata kod povrede sledećih prava: pravo na dostupnost zdravstvene zaštite, pravo na informacije, pravo na preventivne mere, pravo na slobodan izbor, pravo na poštovanje pacijentovog vremena.
- Što se tiče romske populacije, zaštitnici su imali mali broj prigovora koji su bili ili neosnovani ili nisu bili u njegovoj nadležnosti.
- **Knjige utisaka u domovima zdravlja**

U svim zdravstvenim ustanovama vode se knjige utisaka. Ovaj izvor informacija može se uzeti kao relevantan za procenu zadovoljstva pacijenata radom ustanove. Istraživanje je uključilo analizu knjiga utisaka u domovima zdravlja u Beogradu i Valjevu.

- *Kršenje prava na poštovanje pacijentovog vremena je prema knjigama utisaka na prvom mestu. U sva tri doma zdravlja naglašeno je da se:*
  - često ulazi preko reda
  - lekari ne pridržavanju zakazanog termina
  - često čeka i po više sati

Iako postoji obaveza da trudnice, osobe sa malom decom, osobe sa invaliditetom i stare osobe imaju prioritet u knjigama utisaka postoje primeri gde osobe koje su starije od 80 godina čekaju preko dva sata zbog nepoštovanja zakazanih termina.

- Druga u nizu povreda odnosi se na neljubaznost zdravstvenog osoblja.
- Iz knjiga utisaka, nije se moglo zaključiti da li postoje zapisani utisci koji se odnose na romsku populaciju. Uzimajući u obzir rodni segment može se reći da je broj muškaraca i žena koji su napisali komentare približno isti.

Koliko je neophodna edukacija zaposlenih u svim službama koje se bave pružanjem medicinskih usluga, isto je važno obučiti osobe koje rade u nemedicinskim sektorima. Na to nam posebno ukazuje odnos obezbeđenja prema pacijentima u zdravstvenim ustanovama (primer: u domu zdravlja u Novom Beogradu radnik službe obezbeđenja je zabranio čitanje knjige utisaka).

- Ipak, pozitivno je što u knjigama utisaka, pored negativnih utisaka, ima i pohvala koje se odnose na odeljenja ili pojedince.

- **Romi i Romkinje u naseljima**

Tokom monitoringa primene zakona posetili smo četiri romska naselja, tri u Beogradu i jedno u Valjevu.

Romi i Romkinje su kroz anketu ocenjivali medijatorke i zdravstvene ustanove, ali i svoje znanje u oblasti zaštite prava pacijenata.

- Rezultati ankete nam ukazuju da su Romi i Romkinje ocenili zaposlene u zdravstvenim ustanovama srednjom ocenom, odnosno trojkom. Njihovo zadovoljstvo je na najvišom nivou kada je u pitanju rad zdravstvenih medijatorki.
- Većina Roma i Romkinja je čulo za Zakon o pravima pacijenata, ali je veoma mali broj znao da navede bar jedno pravo iz ovog zakona. Ovaj podatak je zabrinjavajući jer prava pacijenata postoje u zakonima od 2005. godine. S obzirom na navedeno, potrebno je organizovati radionice u romskim naseljima o pravima pacijenata i mehanizmima zaštite.
- Rad i postojanje Savetnika za zaštitu prava pacijenata i Zaštitnika osiguranih lica je za u 90% ispitanih Roma i Romkinja nepoznat. Ovakav rezultat se potpuno podudara sa praksom Savetnika i Zaštitnika. Nakon više od godinu dana od početka primene Zakona o pravima pacijenata, očigledno je da posteriji sa kontaktima Savetnika i Zaštitnika koji su postavljeni u zdravstvenim ustanovama nisu dovoljni.

- **Zaključci**

- Romi i Romkinje potpuno neobavešteni o Zakonu o pravima pacijenata i o mehanizmima koje mogu koristiti da bi zaštitili svoja prava;
- Strateški organizovati promociju Zakona o pravima pacijenata u romskim naseljima;
- Radionice i treninge u romskim naseljima prilagoditi ciljnoj grupi;
- Zdravstvene medijatorke su doprinele podizanju svesti Roma i Romkinja koliko je važno da sami aktivno učestvuju u očuvanju svog zdravlja;
- U edukacijama zdravstvenih medijatorki moraju učestvovati organizacije civilnog društva;
- Periodičnu uraditi evaluaciju postignutih rezultata treninga i radionica;
- Statistika Savetnika i Zaštitnika bi trebalo da sadrži rodne podatke;
- Potrebno je detaljnije i preciznije razgraničiti nadležnosti Savetnika za zaštitu prava pacijenata i Zaštitnika prava osiguranih lica.

Zaključna zapažanja

Suštinski napredak jednog društva meri se napredovanjem marginalizovanih društvenih grupa i stvaranjem mogućnosti za pun doprinos svakog pojedinca i pojedinke u svim sferama društvenog života. Put do suštinskog napretka svakako predstavljaju javne politike.

Javne politike kao javno dobro moraju biti slika problema i potreba društvene zajednice. Teksta svešću da svako delovanje u zajednici treba da ima za posledicu boljitak i napredovanje te zajednice, javne politike mogu da postanu javno dobro. Najčešće su, nažalost, javne politike povezane sa političkom situacijom i još češće zavise od (ne)iskazane političke volje. Javne politike za unapređivanje položaja romske zajednice karakteriše nekoliko momenata:

- a. Deklarativno zalaganje institucija (na nacionalnom i lokalnom nivou) za rešavanje nagomilanih problema romske zajednice.
- b. Neujednačena politika rešavanja problema u jedinicama lokalne samouprave.
- c. Preterano oslanjanje na donatorska sredstva, bez jasnih planova za preuzimanje dobrih praksi kao modela održivosti.
- d. Rodna dimenzija gotovo da ne postoji. Princip rodno osvešćenih politika (gender mainstreaming) slabo i retko se koristi.

Budžet koji je neophodan da bi javne politike dobile operativnu dimenziju takođe ima nekoliko različitih lica i često nema liniju doslednosti:

- a. Nedovoljno izdvajanje budžetskih sredstava za realizaciju strateških dokumenata (na nacionalnom i lokalnom nivou).
- b. Najčešće oslanjanje na donatorska sredstva.
- c. Slabi kapaciteti, pre svega, lokalnih institucija, za pripremu projekata i povlačenje sredstava iz međunarodnih fondova.
- d. Usvajanje strateških dokumenata bez preciznog budžeta i prioriteta na godišnjem nivou.
- e. Bez primene programskog budžeta, kao i bez rodno aspekta budžeta.

Zabrinjavajuća je praksa u nemalom broju lokalnih samouprava da se izdvaja određeni iznos za realizaciju strateških dokumenata za romsku zajednicu na početku budžetskog ciklusa, potom se sredstva smanjivaju prilikom rebalansa, a zatim se

preostali iznos, znatno smanjen od početnog, najčešće preusmeri na rešavanje nekog drugog problema, koji, opet najčešće, nije povezan sa merama zadatim resornim strateškim dokumentom. Tako imamo slučajeve da deca u školama nemaju užinu, dok sredstva za realizaciju lokalnih akcionih planova za unapređivanje obrazovanja romske dece ostaju neiskorišćena. Brojni su primeri nerešenog pitanja legalizacije romskih naselja i uslova stanovanja i pored podsticanja resornih ministarstava i međunarodnih organizacija za urgentno rešavanje ovog problema. Poseban slučaj predstavljaju donacije organizacijama civilnog društva i efekti ovih projekta na lokalnu.

Privodeći kraju Dekadu Roma u svetlu činjenica nepostojanja dovoljno svesti o važnosti efikasnih javnih politika kao sigurnog puta ka naprednom društvu, romski civilni sektor zagovara redefinisanje trenutnih politika kao pojedinačnih i sporadičnih akcija i uvođenje holističkog pristupa rešavanju problema.

